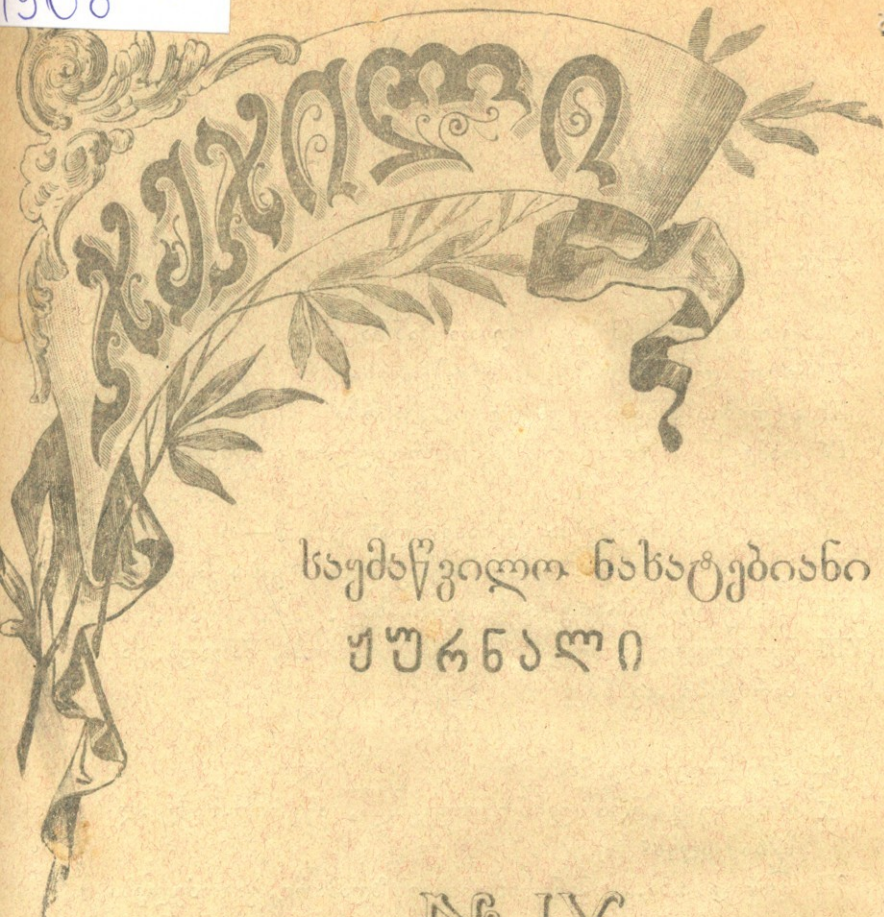

345 / 9
1908

საქართველოს
საბჭოთაო
საგარეო
საზღვაო
საზღვაო
საზღვაო

საქართველოს სახელმწიფო
უწყებანი

№ IV

აპრილი

1908

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ქურონაჲ „ჯეჯილისა“

I	სურათი. რას შესკუბულხარ მანდა!	2
II	ჩიტი, ლექსი ეთერი რაზიკაშვილისა	3
III	აქლემი, ამბავი რუსულით, ტასისი	4
IV	რამდენი წლისა ბარ? თარგ. რუსულით მღვდელი ბეს. ვაშაძესი	5
V	ოლღას გამარჯვება, ფრანგულით ეკ. მ—სა	6
VI	კევიანი და გიფი, არაკი სომხურიდან, ვასო ქავთარაძისა	12
VII	გუგული (დასასრული) ა. ფ —ასი	17
VIII	წვრილმანი: გამოცანები, ზმა, ანაგრამა, შარადა, გა- სართობი და ნაკვესი	27
—		
IX	უნებლიეთი დანაშაული, ეკ. გაბაშვილისა	29
X	როგორ გაჩნდა ღვინო, ლეგენდა, ჩაწერილი ილ. ალ- საზიშვილისა	35
XI	ჯიუტი თხა. მამინ სიბირიაკის ზღაპარი. გაგრძელება თარგ. ეკ. შესხისა	41
XII	მანქანა მეფეა და შრომა—ფული (გაგრძელება) ა. ფ.	45
XIII	უგულო ბავში, მოთხრ. მონგომერისა, დასასრული. თარგ. ელ. წერეთლისა	51
XIV	საფრანგეთის სახელმწიფო და საზოგადოებრივი წყო- ბილება, წერილი მეოთხე ივ. გამარაშვილისა	45
XV	ბუნების ლექსიკონი, ნაწილი პირველი, შედგენი- ლი ილ. ალსაზიშვილის მიერ	25

მიიღება ხელის მოწერა

1908 წლის

ჯეჯილზე

საქართველო ნახატებიანი ქურნალი

იხარდე, მწვანე ჯეჯილო
დაპურდი, გახდი ყანაო!..
ი. დ.

№ IV

აპრილი, 1908

დავლიწადი მმცხარამება

თ ფ ი ჯ ი ს ი
ელექტრომბეჭდავი ამხ. „ზრომა“, რუსსკაია ქუჩა, № 3.
1908

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

ჩ ი ტ ი.

ხეზე ზის ჩიტი ჰატარა,
სევდით გამტერებულია,
არცა სჭამს, არცა ჭიკჭიკობს,
მწარეთ დაღონებულია.

თვალთაგან ცრემლი ჩამოსდის,
ისე ვით ნაკადულია,
რადგანაც სედავს მის ბარტყებს
ბუდე აქვს დანგრეულია.
გულის საკლავათ წიაკობს:
რათ დამინგვრიეთ ბუდეო,
ჩემი ბარტყების სასლაკარი,
სამირკველი და სდუდეო?
გამაცებინეთ, მითხარით,
ნეტა რა დაგიშავეთო?
რათ წამიმწარეთ ცხოვრება,
ბუდე რათ მამიშაღეთო?
მე ვეარაულობ ბოსტანსა,
გამორებით ღუბ ჭიანსო,
და თქვენკი ისე მექცევით,
როგორც რომ გველს მსამიანსო.

ეთერი რაზიკაშვილი.

(13 წლის).

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

საქართველოს
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ა ქ ლ ე მ ი.

ატელით დატვირთული აქლემი მიჰყავდა ერთ ემაწვილ ბიჭს. ყოველთვის, როგორც კი აქლემი ან გზას გადუსვებდა, ან წაიბორძიკებდა, ბიჭი დაუწევდა მწარეთ ცემას და მერე რა სასტიკათ ცემას. აქლემი მოთმინებით იტანდა ეველაფერს, ალბათ იმედი არა ჰქონდა თავის დასწევისა.

რამდენიმე დღის შემდეგ ისევ იმ ემაწვილ ბიჭს უკანვე მოჰყავდა ეს აქლემი დატვირთავი და როდესაც სასლს მოშორდნ კაი მანძილზე, აქლემი უცბათ შედგა, მიიხედა-მოიხედა, ხომ არაჰინ მიცქერისო და როდესაც თავი მარტო დაიკულა, აიტაცა კბილებით მადლა უბედური ემაწვილი და მიწასვე ისეთი ძალით დაანარცხა, რომ თავი შუასვე გაუზო. ამას შემდეგ, ვითომ არაფერიო, აქლემმა განაგრძო თავისი გზა.

შორიდან მკვავრებმა დაინახეს, მაგრამ საუბედუროთ ვერ მოასწრეს ემაწვილის გადარჩენა.

ტასო.

(რუსულით)

რამდენი წლისა ხარ?

რთხელ სსსპმართლოში მსა-
ჯულმა ჭკითხა მდიდარ ბრალ-
დებულს: — რამდენი წლისა
ხარ?

— არ ვიცი ნამდვილათ,
ოცდათერთმეტისა, ან ორმოც-
და რვისა ვიქნები.

— როგორ შეიძლება, რომ
არ იცოდეთ თქვენი წლოვა-
ნობა, უთხრა მსაჯულმა.

— ბატონო მსაჯულო! გა-
ნა აგრე საჭიროა მზგისი ცო-
დნა! მე ვაჭარი კაცი გახლავარ

და სულ იმას ვანგარიშობ, რამდენი ფული შემომდის, ან
რამდენი მეხარჯება. მე მხოლოდ ჩემ ქანებას და სიმდიდ-
რეს ვითვლი, რომელიც დასაკარგავია და მოსაპარავია
და არა წელიწადებსა. აბა რა საჭიროა წლოვანების
ანგარიში და ცოდნა, როდესაც ჩემ წლოვანებას, სანამ
ცოცხალი ვიქნები, ვერც არავინ მომპარავს და არც
თვითონ დამკარგვის.

მღვდელი ბეს. ვაშაძე.

(რუსულით)

ოლღას გამარჯვება

ფრანგულით.

— ჩემო მამა, გიმეორებ, რომ სვალ შენი სახლიდან გასვლა სამუშაოთ შეუძლებელია. მკურნალმა სასტიკათ ავიკრძალა ჩემო საუვარელო, ჰატარა მა. მზე.

ასე ალერსით ელაპარაკებოდა ცხრა წლის ჰატარა გოგონა ოლღა თავის ციკით და სიცხით დასუსტებულს მამას. ის ძალიან კარგათ გრძნობდა, რომ მისი საუვარელო გოგონა ერთადერთი ნუგეში და მძიმე ცხოვრების თანამოზიარე მართალს ეუბნებოდა, მაგრამ რა ექნა?

ოლღას დიდი ხანია რაც დედა მოუკვდა და ეკლა ის იყო ოჯახის და ავადმყოფ მამის მოძველები.

რკინის გზის ჰატარა სახლის სარკმლიდან, რომელიც ტუეში იდგა, სჩანდა რომ დიდი სიცივე და თოვლი იყო.

— წარმოიდგინე, ჩემო საუვარელო შვილო, თუ

რე შედეგი მოჭეუება ამ ჩემ სანგრძლივ ავადმყოფობას, იმასდა ნაღვლიანათ მიხეილი.—განა არ იცი, რომ უფროსს უბრძანებია, თუ ხვალდამ მუშაობას არ შეუდგები, სამსახურიდამ დამითხოვს... მე რე უნდა ვქნათ, სომ მე და შენ შიშპილით დავიხოცებოთ.

— ვიცი, ჩემო მამილო—და საცოდავ ბავშვს თვალები ცრემლებით ავესო. უცბათ წამოხტა, ცრემლები მოიწმინდა და სთქვა:

— რე დროს ტირილია, უნდა მოვიგონო რამე საშუალება, რომ ამ საცოდავ ავადმყოფს თავისი დარდი შეუმსუბუქო.

— მე რომ სამსახურიდამ დამითხოვონ, განაგრძო მიხეილმა, რე გვემელება, ჩემო პატარავ? ჰურის საუიდელი ფული არც კი გვექნება.

მამა და შვილი რამდენიმე ხანს გაჩუმებული იყვნენ; ოფლა, რომელიც აქნობამდინ მამას ლოგინთან იყო დაჩოქილი, წამოხტა და მსიარულად წამოიყვინძა:

— ვიზოვნე! გამოვძებნე! ასე ვიზამ! რე უშავს?

— რე დავეძარტა შვილო?

— საიმიო აზაფერი, ჩემო საუვარელო მამილო, მე მინდა ხვალ სადგურზე წავიდე და შენს მაგივრად გზის მცველათ დავდგე! აფსუს რომ ადრე არ მომაგონდა.

— სიზმარში სომ არა ხარ, ჩემო საცოდავო, —

შენ თითონ არ გესმის, რას ამბობ! რა დროს ხუმრობა?

— მე არა ვხუმრობ, სთქვა ოლღამ და სიამოვნებით ლოგები წამოუწითლდა. — არა, ჩემო ძამა, რა დროს ხუმრობაა და მასწრობა, როდესაც შენ აგრე მძიმე ავადმყოფს გხედავ, მე მინდა ხვალ შენი ადგილი დაგიჭირო, ეს გადაწვევითი მატყვს. შენ თითონ ნახავ, როგორ კარგათ შევასრულებ ჩემს მოვალეობას და ეველანი მადრიელნი და კმაყოფილნი დამჩიებიან. მე ესლავე ჩვენს მეზობელ სოფოსთან გავიცევი და ვსთხოვ, რომ ხვალ მოვიდეს და ჩემს მავიურად მოგიაროს. ბავშვი უცბად გაქჭრა.

— რა გინდა? ჰკითხა სოფომ ოლღას. — შენ, გზის მცველად, ერთი ლუკმა გოგო! კაი, თუ ღმერთი გრწამს, მოხუცის სამასხაროთ აგდება სირცხვილია, თუ გინდა ხვალ მოვალ დილა ადრიან, რომ ეგ შენი მოგონილი სისულელე შეგიძალო.

მეორე დღეს, დილის ოთხ საათზე, მიხეილის ქოხიდან ერთი რაღაც საოცარი ქმნილება გამოვიდა. ტანზე გრძელი ქურქი ეხურა, თავზე ეახალახი და ფეხებზე მაღალ ევლიანი ნაბდის ჩექმები ისე, როგორც რუსეთში რკინის გზის მოსამსახურებს აცვიან.

— განა გზის მცველს არა ვკვებარ? სთქვა ოლღამ დიმილით და სადგურისკენ გაექანა, რომ სრულ სუთ საათზე, როგორც ძამა მისი, თავის ადგი-

ლსე ეოფილიუო. სსვა მცველებიც შეგროვილიუნენ.

— შენ აქ რა გინდა? შეჭვეირეს რამდენიმე მათ-
განმა და უფროსმა კი, გაჯავრებულმა, სასტიკათ უბრ-
ძანა აქედამ გათრეულიუო და სსვებს ნუ უშლიდა.

— მე მოვედი მაძიჩემის მაგივრათ, უნდა იმის
ადგილას დავდგე; ის ძალიან, ძალიან ავად არის სა-
წეალი, ამის თქმასე საცოდავ ბავშვს გული ამოუჯდა
და ცხარე ცრემლები წამოსცვივდა, ბოლოს ნაღვლი-
ანათ დაუმატა:

— მაშ რა გქნათ, თუ არ ვიმუშავებ, სომ შიმში-
ლით დავინოცებით. ამ სიტყვებმა სიბრაღულის მა-
გივრად სიცილი გამოიწვია.

— კარგა, კარგი, ეგ სისულელეა, წადი, ჰატა-
რაჲ, ისევ შენ ქოხში დაბრუნდი.

— არ შემიძლია, უზასუსა ოლღამ გადაწვევით,
მე უთუოდ უნდა მაძი ჩემის თანამდებობა შევასრუ-
ლო, დარწმუნებული იყავით, რომ მე ძალიან კარ-
გად ვიცი, რაც უნდა გავაკეთო. მაშა ჩემი სშირად
მიამბობდა თავის მოვალეობას. ამ სიტყვებზე უფ-
როსს შესედა: მესაერებს ბილეთებს ჩამოვართმევ, მი-
ნამ ვაგონიდამ გამოვლენ. დარწმუნებული ბრძანდე-
ბოდეთ, რომ არც ერთს არ დავივიწებ.

— რა საკვირველი ბავშვია, მე ჯერ ამისთანა
ამბავი არც მინახამს და არც გამიგონია, წაიბუტბუ-
ტა უფროსმა. — შენ ერთობ ჰატარა ხარ, რომ ეგ სა-
ქმე შეასრულო, მატარებელის კიბეს ვერც კი სწვდე-

ბი. დამიჯერე ჰატარავ, დღეს ძალიან ცივა, სახლში დაბრუნდი და მამა შენს მოუარე.

— არა, გესვენებით, გთხოვთ, ნება მიბოძეთ დღეს მამიჩემის მოადგილეთ დავრჩე. თქვენ თითონ დარწმუნდებით, რომ ჩემ საქმეს კარგად შევასრულებ. ემუდარებოდა ოღლა ტირილით უფროსს—წარმოიდგინეთ, რა დაეძარტება საცოდავ მამა ჩემს, როდესაც იმის მოსაჩვენათ საჭირო უფლი არ გვექნება.

ამ საცოდავ ბავშვის თხოვნამ და ტირილმა უფროსს გული მოუღბო.

* * *

მამის მძიმე ქურქში გახვეული ოღლა დაუღალავად და უშიშრად დარბოდა, სმირი თოვლის ნაფლეთები სახეში ეერებოდა, მაგრამ არაფერმა ხელი არ ძეუძალა ამ საცოდავ ბავშვს და თავის მოვალეობას გულმოდგინეთ ასრულებდა. ოღლა მარჯვეთ მატარებლის ერთი საფეხურიდან მეორეზე სტებოდა სოლმე და ბილეთებს ართმევდა იმას ფიქრადაც არ მოსდიოდა, რომ ამავე დროს უფროსის ბრძანებით მეორე მცველი შორი-ახლოს თვალს ადევნებდა. ემაწვილმა მარტო ის შეამჩნია, რომ როგორც კი მატარებლის ვიწრო საფეხურზე ფეხი გაუსწლტებოდა სოლმე, ის მცველი მაშინათვე იქ გაჩნდებოდა და შეიმაგრებდა.

მგზავრები გაკვირვებული იყვნენ, რომ ეს ერთი ციდა გოგო ასე მარჯვედ დარბოდა და ბილეთებსა სთხოვდა ეველას.

საღამოზე, კარგა გვიან, ოლღა კმაყოფილი და ბედნიერი, რომ გაიმარჯვა, მამის თანამდებობა სვინი-დისიერად შეასრულა, თავის მამასთან გაეშურა. ის ისე დაღალული, აღელვებული და ბედნიერი იყო, რომ დიდხანს ვერ დაეძინა.

— ოჰ! რა კარგია რკინის გზის მოსამსახურო-ბა ამ ჩვენ გზაზე, იმეორებდა ამაყად ოლღა, რომ გორც მეომარი, რომელმაც თავისი ჯარი დაღუპვას გადაარჩინა.

შემდეგისთვის ოლღას ნება აღარ მისცეს მძიმე თანამდებობა აეგრულებინა. მის მამას, სანამ ავად იყო, ჯამაგირს სრულად აძლევდნენ და ფულითაც და-სახუქრეს. ამ პატარა ბავშვის ამბავს გზის მცველები ხშირად უამბობდნენ ხოლმე თავიანთ შვილებს.

ეკ. მ—სა.

ჭკვიანი და გიჟი

ა რ ა პ ი

(სომხურიდან).

ყო და არა იყო რა, იუვენ ორნი ძმანი. ერთი გიჟი, მეორე ჭკვიანი. ჭკვიანი ძმა უოველთვის ამუშავებდა თავის გიჟ ძმასა და აწვალებდა. ერთსელ გიჟი მოთმინებიდან გამოვიდა და უთხრა თავის ძმას: „აღარ მინდა შენთან ცხოვრება, მომეცი ჩემი საკუთრება რაც მერგება, და წავალ ჩემთვის ვიცხოვრობო“. ძალიან კარგით — უთხრა ჭკვიანმა, — ხოლოთ დღესაც შენ გარეკე საქონელი, და როცა წვალს დაღუვენ და მოვლენ, რომელნიც ბოსელში შევლენ ის ჩემი იუვენს, და რომელნიც არა — ის შენი იქნესო, და მინამ შენ მორეკამ მე საჭმელს მოუშაადებო. დასთანხმდენ ორთავ ძმანნი. როცა გიჟმა საქონელი მორეკა გაუდეს თუ არა ბოსლის კარები, მაშინვე შიგ შეცვივდენ, ერთმანეთს აღარ აცლიდენ იმიტომ, რომ სამთარი იყო და ძალიანა ჭეინავდა, ხოლო ერთი ავათყოფი სბო მოკუნტულიყო სიცივისაგან და იდგა ერთ ალაგას, რადგან არ შეეძლო სიარული. რასაკვირველია გიჟიც თავის სიტყვას აღარ გადვიდა, მოაბა თოკი ეელზე, და გაუძღვა წინ, რომ წაეყანა გასაუიდათ. ეწევა თოკს და თან

ეუბნება: მოძვევ ჩემო ფუჩინავ, ჩაგიევან ბაზარში და გაგვიდი თუშნათ, სულ ამ სიტყვებს იძეორებდა და მიდიოდა გზათ. ახლომასლო ერთი დანგრეული სახლი შესვდა, საცა არავინა სცხოვრობდა, და აქ ისეთი დიდი სმით დაიუვირა: გავეიდი თუშნათ რომ სახლმა სმა მისცა და იქიდან მოესმა: თუშნათო, და გიჟი გაჩერდა. მითხარი, უკანასკნელი ფასი თუშანია, კარგი?

— კარგი...

— როდის მოძვევ სვალ?

— სვალ... მოესმა გიჟს დანგრეული სახლიდან სმა.

— მაშ სვალ მოვალ და საცა გინდა მიმოვე და მოძვეცი, და ამ სიტყვებით წამოვიდა სახლში გახარებული, ვითომ ეს არის გავეიდუო, ხბო კი დანგრეულ სახლის კარებთან თოკით დააბა და ისე მიანება თავი. ძეორე დღეს დილა ადრიან ადგა და გაუდგა გზას, რომ ფული აიღოს, რა მიუხსლოვდა დანგრეულ სახლსა და დაინახა აქეთ-იქით გაფანტული ძვლები მაშინვე გაიფიქრა: უთუოდ დაუკლავთ და შეუჭამიათო. ის კი არ იცოდა, რომ იმათ სოფელში ღამ-ღამობით სუთი—ექვსი ძეგლი ერთათ დათარეშობდა, და ხბოც იმათ მიერთმიათ ვახშმათ; ძვლები კი ხბოს ჰატრონისთვის დაენარჩუნათ. გიჟმა კი მსიარულათ დაუწყო ლაპარაკი დანგრეულ სახლს. ხორცი როგორი იყო როცა დაკალი, სუქანა იყო თუ არა?

— არა... მოესმა ხმა.

— ცოტა არ იუვეს—არას გაგონებაზე გიჟი შე-
 ფიქრიანდა, და ერთი კიდევ შესძახა ხმა მაღლა: ჩემს
 ფულს მაძლევ თუ არა?

— არა... მოესმა იქიდან.

გიქმა თავისი დიდი კომბალი ჩამოიღო მხრიდან,
 რომელიც თოფივით ჰქონდა გადებული და დაუწყო
 კედლებს ცემა ჯავრის ამოსაურებად. ერთხელ, ორ-
 ჯელ... მესუთეთ ისეთი ძალით დაარტყა, რომ რამ-
 დენიმე ქვა ძირს ჩამოვარდა გორბობით, ამ ქვებთან
 ერთად უცბათ წამოვიდა მაღლიდან ვერცხლი და
 ოქრო ჩხრიალით. როცა ფული სულ გადმოცვივ-
 და კედლიდან და ძირს გროვით დადგა, მაშინ, გიქა
 დაჰწვდა ერთსა, აიღო, ჩაიღო ჯიბეში და უთხრა: აი
 ეს ერთი თუმანი, რასაც გაძირიგდი სბოში და და-
 ნარჩენი არ მინდა, ისევ შენი იუვესო და წამოვიდა
 შინ. როცა მოვიდა სახლში, ჰკითხა ჭკვიანმა მამა,
 სბო გაჰყიდე თუ არაო.

— გავეიდე კიდევ და ფულიც, ერთი თუმანი, მი-
 ვიღეო. ჭკვიანს გაუგვირდა და ჰკითხა: ვის მიჰყი-
 დეო? ზასუხად მიიღო: აი იქით, დანგრეული სახლე-
 ბი რომ არის იქ მივეიდეო, და ეს თუმანიც იმათ
 მომცესო და უჩვენა ოქრო.

ცოტა არ იეოს ჭკვიანი შეფიქრიანდა და უნდა
 გაეგო, თუ რაში იყო საქმე და ჰკითხა: მითხარი რო-
 გორ იყო საქმე, ან როგორ გავეიდე, ან როგორ აი-

ღე ფული. მაგრამ გიჟი არ უპასუხებდა თუ როგორ მიიღო ეს ფული.

— მე რომ შენ გასწავლო, ეუბნებოდა გიჟი, შენ ისეთი ხარბი თვალი გაქვს, რომ წამიფან და რაც იქ ოქრო-ვერცხლია სულ მე ამკიდებ და წელს მომავლეები.

— შენ მაგის დარდი ნუ გაქსო, უთხრა მძას, ოღონდ შენ მასწავლე ის ადგილი და არაფერს არ შეგაწუხებო და ხომ ხედავ, რომ ტანისამოსი არ გაცვია და შენთვის ტანისამოსსაც ვიყიდი და ჩაგაცმევო, ეგ თუმანიც მომეც, მე შეგინახამო.

ტანისამოსის გაგონებაზე სიხარულით კინაღამ ცას ეწია. მისცა თუმანი ჭკვიან მძას და გაუძღვა წინ. — ზირველათ როცა მივედი და უთხარი: ჩემი ფული მომეციო, უამბობდა გიჟი გზა და გზა, არ უნდოდა მოცემა, მაგრამ ამ ჩემი კეტიო რომ გვერდები აუსურე, მაშინ კი იკადრა და ჩემ წინ გადმოუარა რაც ოქრო და ვერცხლი ჰქონდა და ამ სიტყვებით კიდევ მივიდენ იმ ადგილას და ნახეს აუარება ფული. ჭკვიანი მაშინვე მიხვდა, რომ ამ კედელში უწინდელ დროში ხაზინა ეოფილა შენახულიო და რაც რამ იყო, სულ მოხვეტა და წამოიღო სახლში. ასე ნაირად გაძდიდრდა ჭკვიანი, მაგრამ თავის გიჟ მძას არც ტანისამოსი უყიდა, და არც ქუდი. გიჟი ეხვეწებო და მიუიდეო, მაგრამ ჭკვიანი ეურადღებას არ აქცევდა. ბოლოს გიჟი წავიდა მამასახლისთან საჩივლე-

ლათ.—ბატონო მამასახლისო! მე და ჩემი ძმა რომ
გავიუარენით და გავიუავით, ერთი სბო მერგო, მე
ჩემი სბო წავუეანე და ერთ დანგრეულს სახლს მიუ-
ვიდე.....

— დანგრეულს სახლს მიჭეიდე? წადი ახლავე აქედან,
აქ აღარ დაგინახო, და გამოავდო მამასახლისმა

საწვალაი გიჟი დადის დღესაც აქეთ-იქით და
ვისაც ეუბნება თავის თავ-გადანაწავლს—დანგრეულ
სახლს მიუვიდეო... ეველანი დასცინიან და იძისი
ჭკვიანი ძმა კი, რომელიც იძის წვალობით გაძდი-
რდა, ეხლა მასთან ლაპარაკსაც არ კადრულობს.

ვასო ქავთარაძე.

ბ უ ბ უ ლ ი

(დასასრული).

რთსელ დედ-მამა ნადირობიდან რო
დაბრუნდენ საშინელი ალიაქოთი და-
ხვდათ სახლში, ეველას უნდოდა
ეამბნო, რაში იყო საქმე, ეველა
ცხარობდა და ევიროდა:

— რა მოხდა, რა! არა შესმის

რა, მითხარით დალაგებით, ნუ ჩქარობთ.

როგორც იქნა გააჩიეს რაშიაც ეყო საქმე. თუ-
რმე დიდ ბარტეს გადაეგდო ბუდიდან ჰატარა. ეს უკა-
ნასკნელი იქვე ბაღასში ჩავარდნილა, მოსულა ძელია,
გაუგია ჩიტუნის ჩხავილი და შეუჭამია.

— „ჩემი რა ბრალია, ჰირველათ იმან დამიწყო
ჩხუბი, სთქვა დიდმა“.

— მე შენ გაჩვენებ, გაანჩსლებული ეცა შვილს მამა
კაჭკაჭი

მაგრამ დედამ მოასწრო, ერთი კარგათ ჩაურაკუნა
მამას თავში,— გრესვენოდეს, რასა შვრები, რათა სცე-
ზაწიას, ხელი არ ახლო, მაგისი რა ბრალია.

დედ-მამამ კარგა ხანს იდარდეს შვილის დაკარ-

საქართველოს
პარლამენტი
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

საქართველოს
პარლამენტი
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გვა, ბოლოს ისევ წავიდენ საჭმელის საშოვნელათ. რა ექნათ, სამ დანარჩენ ბარტეს კარგი მადა ჭქონდათ. საცოდავი მშობლები სასოწარკვეთილებაში იუვენ ჩავარდნილნი. დიდი ბარტეი კი იზრდებოდა, დანარჩენებსე ბევრათ დიდი იყო და პატარებს, როცა მარტო იუვენ, სჩაგრავდა.

— „ეცადეთ მძურათ იცხოვროთ, შვილებო, აბა სად შეგიძლიათ თქვენ თვითონ საჭმელის შოვნა, თქვა დედამ, — ნეტავი ჩქარა დაიზრდებოდენ რომ სამხრეთისაკენ გავისტუმროთ, საჭმელის შოვნა იქ უფრო ადვილია.

გავიდა ერთი კვირა და კიდევ მოხდა ერთი უცნაური ამბავი. დედამა ისევ შეწუხდენ. ერთ დღეს, როდესაც ნადირობიდან დაბრუნდენ, ბუდეში მარტო დიდი ბარტეი დახვდათ.

— „სად არიან შენი ძმები!“ შეჰკვივლა დედამ.

— რა ჩემი ბრალია რომ ბუდიდან გადავარდენ, მე მოვტრიალდი, ისინი კი გადაცვივდენ, რა ჩემი ბრალია, ჯერ ერთი გადავარდა, მე შემეშინდა, მერე მეორეც გადაჭევა, მერმე მოვიდა მეღია და შესჭამა.

მშობლებმა დაიწვეს ცხარე ცრემლით ტირილი.

— ძლიერ პატარა ბუდე ავაშენეთ, სთქვა ბოლოს მამა გაჭეაჭმა, მაგრამ განა ვიცოდით, რომ ამხელა შვილი გაგვიჩნდებოდა, რა რიგ იზრდება, შიშსა ვგრძნობ მაგის ცქერით.

— დროზე უნდა გვეფიქრა მაგის აღზრდაზე, მიუგო დედა-კაჭვარმა, საცოდავო ჩემო შვილებო!

— ეს მაინც შეგვეჩვენოს. შვილო, იყავ ჭკვიანათ. შენს მეტი ვილა გევაგს.

ბარტეი დაჰხიზნა და მაშინათვე შეჭელაზა ეოკელისფერი, რაც მოიტანეს მშობლებმა.

— კიდევ, კიდევ მშინ, გაიძახოდა ბარტეი.

მშობლებს შეუწყვეტილი მოჰქონდათ საჭმელი, ბარტეი კი სულ მძიერი იყო.

ბოლოს იმოდენა განდა ეს ბარტეი, რომ ბუდეში აღარ ეტევოდა.

ერთხელ დედა რო შინ დაბრუნდა შვილი ტოტზე ჩამოძვდარი ნახა.

— ღმერთო ჩემო, რომ ჩამოვარდე?

— სულ მიწერები, რა დაგეძართა, უხხრა წერო-მით შვილმა. ბუდეში მეტი ჯდომა აღარ შემიძლია, ვერ ვახერხებ იქ მოთავსებას. ნეტავი მოგკედე და გადავრჩე ამ წვალებას. საჭმელი მომიტანე რაღე?

მშობლები მოესძარენ შვილს ჩამოსულიყო ტოტიდან, თანაც ეხვეწებოდნენ კარგათ ჩამალულიყო ბალახში, თორემ მეღია მოვიდოდა და შესჭამდა. დღეში ასჯერ მოჰქონდათ მისთვის საჭმელი. ბარტეი ახლა დიდი იყო, შეიმოსა ბლომით ბუბლით, ფრთები დაეჭირდა, ფრენაც შეეძლო. ტანით ბევრით დიდი იყო მშობლებზე, ფერიც სულ სხვა ჰქონდა. მამა-კაჭვარმა დიდხანს უეუბრებდა სოლმე და მერმე იტყოდა:

„სულ არა გვგავს ჩვენ, ჩვენ ჰატარები ვართ და სხვა ფერისა““. ერთხელ ბარტემა გადაულაზა დიდი, საზისდარი მატლი.

— შეილო, რა ჭქენი, გადაგდე, მოგწამლავს, მოკვდები.

— რამდენჯერ შემიჭამია და არა დამმართნია რა, უნასუხა შეილმა. თქვენი მოტანილი საჭმელი მე არა მყოფნის.

— ეს როგორი კაჭკაჭია, არ მესმის, თქვა მამამ და გადაქნია თავი.

„ეგ კაჭკაჭი არ არის“, გაისმა სიასლოვეს უი-
დაცას სმა. ამან გადისედა და დაინახა ბებერი ნიბლია.

— როგორ თუ კაჭკაჭი არ არის?

— სრულებითაც არ არი კაჭკაჭი, ეგ ძველი, მუდმივი ამბავია. რომ მოგიყუე გრძელი და არა სა-
სიამოვნოა.

— თქვი რაშია საქმე, შეესვეწა კაჭკაჭი და მიუ-
რინდა მასთან ახლო.

— ახალს ვერას გაიგებ, მაგრამ საჭიროა ეველამ
მოისმინოს ეს ამბავი, ჩვენ, ბებრები, ბევრს რასმეს
სასარგებლოს გასწავლით თქვენ, ახალგაზრდებს.

ბებერმა ნიბლიამ დაიწყო ამბავი ძაღლის სმით.
ერთ წამს მოურინდენ ნიბლიები, კაჭკაჭები, ტორო-
ლები, ჭიჭივები, საუა ჩიტები და კიდევ ბევრი სხვა.
ეველამ იმოვა ადგილი ახლო-მასლო ბუჩქებზე და მო-
უთმენლათ ელოდენ, რას იტყოდა ბებერი ნიბლია.

— იცნობთ დიდ ნაცრისფერ ჩიტს, რომელიც ქურდულათ მიიპარება ჩვენ ბუდეებისაკენ? დაიწყო ნიბლიამ.

— როგორ არა, ის მიმინოა, უპასუხა ასალგაზდა ჭიჭიჭამა.

— არ გცოდნია, მიმინო იჭერს ჩვენ ჰატარაჩიტებს ბარტყებისათვის საჭმელათ, როგორც ჩვენ ჭიკოლოებს ჩვენი შვილებისათვის. ასეთია თურმე ბუნების კანონი, მაგრამ რასა იქ. მე რომ ჩიტზე გეკითხებით— გუგულია, გარეგნობით კი ჭკავს მიმინოს, მაგრამ მასავით გულადი და ჰატიოსანი არ არის. გუგული ეშმაკი და ზარმაცი ჩიტია, არასფერს არ აკეთებს, დაფრინავს ტუე-ტუე და გაიძახის თავის „გუ-გუ“-ს. ეგებ გგონიათ სხვა ჰატიოსან ფრინველებსავით გუგული აკეთებს ბუდეს? არასოდეს მას არ გაუკეთებია ბუდე, ერთი ღერო ჩალა არ მიუტანია, არასოდეს არ მჯდარა კვერცხსე და თვითონ არ გაუთბია შვილები, ერთი ბუში არ ჩაუდვია მათთვის პირში. როგორც კი დასდებს გუგული კვერცხს, მაშინათვე აიღებს ნისკარტით და ჩაუდებს რომელიმე სხვა ჩიტს ბუდეში. სხვა ჩიტი ზრდის ბარტყს, უვლის მას,— გუგულის ბარტყი კი ართმევს საჭმელს იმის საკუთარ შვილებს, აგდებს იმათ ბუდიდან.

ნიბლიას მსმენელი ჩიტები გაოცებულნი იხსდნენ ტოტებსე და ბუჩქებსე. კაჭკაჭები თვალებ დაჭყეტილნი შესცქეროდნენ ნიბლიას.

— აი ამათ ჭეჭადთ გასასწრდელათ გუგულის ბარტეი, განაგრძო ნიბლიამ, შესედეთ როგორი გამხდრები არიან, ჭკითხეთ სად არიან მათი საკუთარი შვილები? გინდათ ნახოთ მაგათი გასწრდილი? აი მანდ ზის ბალახებში და მშიერი ჰირს ადებს.

ჩიტებმა გადახედეს გუგულს და დაიწეეს ჩივილი. გუგული ასტა და გაიქცა, მერმე დაბრუნდა ევირილით: „არა, მე არა ვარ ცუდი, არა ვარ ცუდი“.

ჩიტები დაედევნენ, უნდოდანთ მისი მოკვლა, მაგრამ გამსწრდლები გამოესარჩლენ: „მაგის მეტი არავინა გვევს, რამდენი ტანჯვა გამოვიარეთ, სანამ გამოვხარდეთ, ხელს ნუ ასლებთ“.

— „მე თვითონ ჰემიდლია დავიცვა ჩემი თავი. დიდ მადლობას ვუცხადებ ჩემს გამსწრდლებს. ნიბლიამ რაცა სთქვა აქ, არა მჯერა, მე ვეცდები გავიგო მართალი“. ამ სიტყვებით ის შეფრთხილდა და გასწია შორს, შორს, უცხო ქვეყნებში. გაგებული ამბავი მოსვენებას არ აძლევდა მას, ვერ გაეგო რათ ჩაგდო მშობელმა დედამ ასეთ ცუდ მდგომარეობაში. უნდოდა ენახა სადმე დედა და ეკითხა ეველახფერი.

დადგა ზამთარი. ტუე დადუშდა, ჩიტები გაემგზავრენ თბილ ქვეყნებში. ჩვენი გუგულიც იქ იყო, მოწვენილი, მარტოთ იჯდა მაღალ ხეზე. დარდიანი, სულ ნიბლიას ნაამბობზე ფიქრობდა. ამ ფიქრებში რო იყო გართული, ფოთლების შრიბლი მოესმა. მოხუც გუგულს გამოეყო თავი და მას უუერებდა.

— რათა ხარ მოწყენილი, ჰკითხა მოსუცმა, ხომ არა გშიან, იგებ გცოვა?

— დედას დავეძებ, უზასუსა ახალგაზრდა.

მოსუცი გადმოვიდა ტოტზე ახალგაზრდასთან და ათვალიერებდა ცნობის მოვეზრებით.

— მე ხომ არა ვარ დედა შენი. დღეს დილით დაგინახე აქ ბუჩქზე, დიდხანს გიუურე, გუჟმა მითხრა, რომ ჩემი შვილი უნდა იყო.

— თუ მართლაც დედა ჩემი ხარ, შენ მე ბევრი ტანჯვა მომაყენე.

ახალგაზრდა გუგუჟმა უამბო ეოველისფერი.

— იქ დიდ ტყეშიო ამბობ, ბუჩქებში... მაგონდებ... შენ ჩემი შვილი ხარ—რამოდენა გამხდარხარ, რა ლამაზი ხარ.

დედას უნდოდა ალერსით ნისკარტი გადაესვა შვილისათვის, შვილი აფრთხილდა.

„ხელი არ მახლო, მე შენ არ მიუვარხარ, შენ საზისღარი ხარ“.

— დიდებული ღმერთო, ვითომც ეს გუშინ იყო, რომ კვერცხით ნისკარტში დაფორინავდი და ბუდეს ვეძებდი. ისეთი ბუდე უნდა შენახა, სადაც კვერცხები ჩემ კვერცხს ემსგავსებოდენ, თუ ასე არ მოვიქცეი ბუდის ჰატრონი მიმიხედება და გადამიგდებს კვერცხს. ბევრი ვიფრინე კვერცხით ნისკარტში, ისე დავიქანცე, რომ კინაღამ კვერცხი გამიფარდა ძირს.

— ოხ, ნეტამც დაგვარდნოდა და გატყენილიყო, თქვა

ასალგაზდა გუგულმა, — ნეტავ დავლუპულიყავ, ამოდენა ტანჯვას მაინც აღარ ვნასავდი, არ დაჟანგრავდი ჩემ საუვარელ და-ძმებს, ჩემ გამხდელებს არ ვაგინებინებდი ჩემ ძმობელს დედას, ამოდენა ლანძღვას არ ავიტანდი.

დედამ ხმა არ ამოიღო, მარტო შესედა თავის გაჯავრებულ შვილს.

— რატომ სხვა პატრონს ჩიტებსავით ბუდე არ გაიკეთე, შიგ არ ჩასდე კვერცხი, რატომ შენ თვითონ არ გამოძხარდე, რატომ, რისთვის?

დედამ ნაღვლიანათ გადააქნია თავი.

— ეველას ბედმა არგუნა რამე უბედურება, მეც ვერ გადავრჩი ამ კანონს. გარწმუნებ, გუგულის ცხოვრება ტანჯავა, და შენ თვითონ დარწმუნდები ამაში, როდესაც კვერცხის დადების დრო მოგიანლოვდება. წარმოიდგინე, მეც მიძნელდებოდა ისე მოქცევა, როგორც შე მოვიქცედი. მეც მიწოდდა გამეკეთებინა ბუდე, თვითონ გამოძეხარდა ჩემი შვილი. ნუ თუ შენა გგონია, რომ ჩემთვის ადვილია ეოველ საფხულ კვერცხით ფრენა და სხვისი ბუდის ძებნა?

— მაშ რათა შვრები მაგას?

— სხვანაირათ ვერ მოვიქცევი — თქვა მოხუცმა გუგულმა, ამაში არის ჩვენი გვარის უბედურება. და-მიგდე ეური — შე მოგიყვები: რვა დღის განმომავლო ბაში შე მარტო ერთი კვერცხის დადება შემიძლია, პირველი კვერცხი ხომ გაღაუდება, სანამ შე მეორის

დადებას მოვასწორო და აი ამიტომ შეუძლებელია ჩემ-
თვის კვერცხებსე დაჯდომა და გამოჩეკა.

— განა არ შეგიძლია უფრო ძალე დასდო მეო-
რე კვერცხი? სხვა ჩიტები ამბობენ რომ შენ ზარმა-
ცი ხარ.

— არა, ამოიხსნა მოხუცმა, მე თვითონაც მინ-
და, მაგრამ... თავს შევსწირამდი, რომ ბავშვები ჩემთან
იყვნენ, ეს ჩემთვის შეუძლებელია, ერთ და იმავე დროს
ჩემს სხეულში ერთი კვერცხის მეტი ვერ გაიზრდება,
თვითო კვერცხს კი რვა დღე უნდა რომ გაჩნდეს და
გაიზარდოს.

ახალგაზრდამ შესედა დედას, თითქოს არა სჯე-
როდა

— არა მჯერა, თქვა მან ბოლოს, ეს მარტო
სიტყვებია, კაჭკაჭი შენზე ბევრათ ზატარაა და ეველა
კვერცხებს კი ერთათ სდებს.

— მართალია, მიუგო დედა-გუგულმა, რა ბედნიე-
რია კაჭკაჭი, მაგრამ კაჭკაჭი არ იკვებება იმ მხამი-
ან მატლებით, რომელსაც ჩვენ ვჭამთ. ეს მატლები
კი არ გვაძლობს ჩვენ, არა, მარტო გვირეუებს. რამ-
დენი უნდა შევჭამოთ, რომ გაგვიმსოს კუჭი და დრო-
ებით სიმშილი მოგვიკლას. კუჭი დიდი გვაქვს და
კვერცხებისათვის თითქმის სრულებით არ რჩება ად-
გილი.

— ნუ თუ დასაჯერებელია? ჭკითსა ახალგაზრდამ.

— უნდა დამიჯერო, შვილო, ეს ასეა, თუმიცა ძლი-

ერ მნელია გასაგონათ, მაგრამ უფრო მნელია იმი-
სათვის, ვინც თავის თავზე გამოსცადა ამ კანონის
ძალა.

— ტყვილათ გამტეუნებდი, შენი ბრალი არ ეო-
ფილა, თქვა რამოდენიმე ხნის შემდეგ ახალგაზდა,
მაპატიე, მე სასტიკათ მოგეყეცი შენ. მაგრამ სხვა
ჩიტებმა რაა არ იციან რაშია საქმე?

დედამ შესედა და უთხრა:

— წუთი სოფელი აგრეს, იმეორებენ სხვის ნათ-
ქვამს, რაც არ ესმით, დეე, ნუ დაუშლი ლაპარაკს,
თუ კი ესიამოვნებათ, ან რათ უნდა დავუშალოთ,
უველამ თავისი იცის. ჩვენი მოვალეობა კი—გუგუ-
ლებისა იმაში მდგომარეობს, რომ შხამიანი და მავ-
ნებელი მატლები გავსწევიტოთ.

მზე ჩავიდა, ღამდებოდა... დედა და შვილი იქვე
ისხდენ ერთათ ტოტზე და ბასობდენ. მერმე ორთა-
ვემ დაიძინეს. შვილს ესიზმრებოდა, რომ კვერცხით
ნისკარტში დაფრინავდა და ბუდეს დაემებდა, სად ჩა-
აგდოს კვერცხი, დედა კი ხედავდა სიზმარში: მეტი
კვერცხი აღარა ჭქონდა დასადები და აღარც შიში
ჭქონდა თავის შვილების ბედ-იღბალზე.

ა. ფ.

გამოცანები.

ცა ვსდრიკე, ვარსკვლავი ვკრიფე.

დავკეცე ფარის ოდენა,
გავშალე ქვეყნის ოდენა.

ოთხი აშენებს, ერთი გარს უვლის.

(წარმოდგენილი კ. სენიაშვილის მიერ).

შავი არსება შავ ქუდა,
შავ ტყავა, ნაბადიანი,
ღლისით დასაველეთ გაჰყურებს
დღე რომ დადგება მზიანი.

შუადღის ჟამსა ჩრდილოეთს
სალამოს აღმოსაველეთსო,
მზე რაკი ჩავა, ჩაქრება.
ველარას ვხედავთ ასეთსო
ადვილია, გამოიცნობთ
თუ დაჰფიქრდებით მარჯვეთო.

ზმა.

(წარმ. მ. ლელაშვილის მიერ).

ვაქე თოფი ალაზანზე,
რომ ისროლა ფიქრომ ჩქარა,
ვთქვი შალიკო, ნატვრა არი,
გულში ოდნავ გამიარა.

ანაზრამა.

(მისგანვე წარმოდგენილი).

პირველი რჩება მღვრიე წყალს,
შიგ ჩაიფლება უწვრთელი,
მეორე სიტყვა სწრაფია,
სიჩქარით გამოუთქმელი.
ორივეს ოთხი ასოთი
დასწერავს მხოლოდ ქვეამთელი.

ზარადა

(მისგანვე წარმოდგენილი)

პირველსა იტყვის პატარა,
 როს დაინახავს ყმაწვილსა.
 მეორე უხმო ასოა
 შეადგენს თავის ნაწილსა.
 მესამე ნიშნავს უხარშავს
 თუნდ ზორცსა, თუნდა მწვანოილსა.
 მთლათ—ზღვის პირისა ქალაქი,
 ხშირათ გვიგზავნის ჯანყ-ნისლსა.

გამოცანებისა: შეგელო, ობობა და ქსელი, ტომარა.

ბასართობი

(ფრანგულით)

პატარა ვანომ პირველად ნახა ავტომობილი ქუჩაში რომ
 მისრიალებდა, გაოცებულმა დაიძახა:

— დახე, დახე, ფაიტონი თავის ცხენებს გაჰქცევია!

—
 მიტო ხედავს, რომ იმისი პატარა და აწეწილს ძაფში რა-
 ლასაც ეძებს.

— რასა შვრები მანდ, კატო?

— ძაფის წვერს ვეძებ.

— ტყუილათ გარჯილხარ, ჩემო კატუნიავ, ამ დილას
 მოვჭერი.

—
 დედამ დაინახა, რომ შაქრო კიბის მოაჯარზე ჩამოცურ-
 და და გაუჯავრდა:

— მაგას რას ჩადიხარო?

— დედა, ნუ ჯავრობ, საწყალ ბიჭებისთვის შარვალს
 ვამზადებო.

ნაკვეთი

(ილია ჭავჭავაძის გამოთქმული)

ხმალი იმოდენს ვერას იქმს მრისხანე და ძლიერ.ო,
 რასაც იქმს მშვიდობიანი კალმის პატარა წვერიო.

უნებლიეთი დანაშაული.

(საადგომო აშბავი).

არიაჲ ქინქარაულის სამკერვალო გაჩადებუ-
ლია. ხუთი ქარგალი ქალი, თითონ ოსტატი
მარიამი და ამისი თანაშემწე პელაგია გაფაცი-
ცებით მუშაობენ. თეთრ ზეწარ გადაფარებულ
მაგიდაზედ გაშლილი ალაგია ორი მშვენიერი
თეთრი კაბა; ერთი მოზრდილისათვის და მეო-
რე ყმაწვილი ქალისთვის. კაბები თითქმის გა-

თავებულია, აკერებენ მხოლოდ დუგმებს, ჯიბეებს, ქოზის
გარშემო ტისმებს, არშიებს, ლენტებს... ჩამიჩუმი არ ისმის.
ყველანი ფეხზე სდგანან, უნდათ უკანასკნელ ნემსის ამოგდე-
ბასთან შინისკენ გაფრინდნენ. აი მოისმა ზარის ხმა. მარიამმა
გადასცა თავისი საქმე პელაგიას და თითონ სასტუმრო ოთახ-
ში გაეშურა კაბების პატრონების მისაღებად.

შევირდებმა გაათავეს თავიანთი საქმე. ნევსი, ძაფი, სა-
კერავი მაშინები თავთავის ალაგას დააბინავეს და წელში გას-
წორდნენ.

— უჰ! რა რიგად დავიღალე, სთქვა ნატომ, თოთხმეტი
წლის ლამაზმა გოგონამ. წელი ისე გამტეხს, თითქო ქვა და-
ეკრას ვისმე ხერხემაღზედ.

— აგერ შვიდი საათია. ქვეყანა ხვალინდელ დღისთვის
ემზადება. ყველა ლიტონიისთვის ეწყობა, ყველა ძველს თუ
ახალს ტანთსაცმელს იმზადებს ბრწყინვალე დღესასწაულის-

თვის და ჩვენ კი ისევ საკერავში წაგვიყვია თავები! უკმეხათ სთქვა ყველაზედ უფროსმა ქარგალმა დარომ. მაგას რომ ბევრი ფულის აკრეფა უნდოდეს, ჩვენი რა ბრალია! გუშინწინვე უნდა დავეთხოვეთ. ეს ორი დღე უსამართლოდ გვამუშავა.

— ერთი რაღაც უბრალო კისაიას „სარუბაშკე“ ვიყიდე და იმის ამოჩნლართვისთვისაც ვერ მოვიცალე, ამოოხვრით სთქვა ქეთომ—სადამოობით შინ რომ მიედივარ იმავე წამს თვალები საძილეთ მელულება, კლავები მიდუნდება და ლოგინში ეწვები მაშინვე. ჩემი ძმა ალექსი ამბობს: ქალები სწორედ მონები ხართო. ყველგან კაცებმა რვა საათის სამუშაო გაირიგეს და თქვენ კი ათს, თორმეტ საათს მუშაობთ და ახლანდელი დროის მოთხოვნილებისა არა გესმითრაო.

— განა მართალს არ ამბობს? აბა ერთხელ ჩვენც მაინც გამოგვეცხადებინა ი „ბოიკოტია“ რაღაცა! იქნება ჩვენც გვშველებოდა რამე, ისევ უკმეხად სთქვა დარომ.

— ჯა, მარტო ჩვენ ხომ არ გამოვცვივით შარაზედ! თუ კი სხვანი ხმას არ იღებენ. ქალაქში, მე მგონია, ათი ათასი მკერვალი და მუშა ქალია. დარბაზსლად უბასუხა ქვრივმა პელაგიამ, რომელსაც სამი შვილი ჰყავდა სარჩენი და ამის გამო თავის სამუშაოს ძრიელ აფასებდა.

— დარო, დარო! შემოიტა კაბები. ფთხილად კი ასწიე. სასტუმრო ოთახიდან გამოსძახა მარიამმა და შეაწყვეტინა შეგირდებს უკმაყოფილო ლაპარაკი.

დარომ უგემურად ასწია კაბები და ციმციმით მალლა აწეულ ხელებით შეიტანა მეორე ოთახში, სადაც ნატალია გობჯინიძისა, დიდი ჩინოვნიკის ცოლი და მისი ქალი, თორმეტი წლის ლიზა, მოუთმენლად მოელოდნენ სააღდგომო კაბების ჩაბარებას.

— აი, ბატონო, ნახეთ რა მშვენიერებია, რა გემოვნებით არის მორთული! მართალია, დავაგვიანეთ, დროზედ ვერ ჩავაბარეთ, მაგრამ განა არ მოგეხსენებათ: სააღდგომოთ საქმე ბევრი გვაქვს, ყველას წინდაწინ უნდა, ყველა ძნელზედ ძნელ ფასონს ირჩევს და ჩვენც საქმე ერთი-ორად გვიძნელდება. ბოდიშის მოხდით ეუბნებოდა მარიამი ნატალიას.—აი ეს „ბუ-

ფები“ ლიზეტას კაბისა მთელი ორი დღე ასხეს ორმა უმფროსმა შევირდმა და სანამ მე არ მივეშველე, მაინც ვერ გაათავეს. გააგრძელა თავისი საქმის ჩვენება და ქება მარიამმა.

— რასაკვირველია, გასაკეთებელი ბევრი იყო, მაგრამ გასაკეთებელი და დამამშვენებელი რამ არა ყოფილიყო რა, მაშინ არც თქვენთან მოვიტანდი, მაღამ მარი! ცოტა არ იყოს გაწყრომით უპასუხა ნატალიამ.

— როგორ ფიქრობთ, საჭირო არ არის ერთი კიდევ დავიზომოთ? იქნება ან განიერი, ან ვიწრო, ან გვერდელად იყეს რამე?

— თუ გნებავთ, დაიზომეთ, მე კი მგონია რომ ყველაფერი კარგად არის, უპასუხა დაღალულობით ძლივს ფეხზედ მდგომმა მკერვალმა.

— მაინც, სჯობს დარწმუნება. გიმნაზიის ეკლესიაში აუარებელი და სულ რჩეული საზოგადოება იქნება ლიტონიაზედ, ძრიელ ეცხელება, წამოსასხამების მოხსნა დაგვეკირდება და ცოტაც არის რომ ურიგოთ იყვეს რამე იმ გაჩაღებულ ეკლესიაში სუყველასთვის შესამჩნევი იქნება.

— ინებეთ, ჩაიცვით... გულნატკენად მიუგო მარიამმა და დაროს კაბები ჩამოართვა. ქალებმა ნელა-ნელა დაიწყეს კაბების გახდა და ახლები დაზომება.

შევირდები და პელაგია მოლოდინით მოთმინება დაკარგულნი კარებიდან იჭვრიტებოდნენ, სიბრაზით თითქმის ტიროდნენ.

— ღმერთო ჩემო, როდემდის უნდა ვისხდეთ აქ? სახლში ათასი საქმე გვაქვს, თითო-ორ-ორი მანათი რაც გვერგება იმისთვის არ გვინდა, რომ ხვალისთვის სახლში შევიტანოთ რამე!

ნატალია კი ნელა-ნელა გულმოდგინეთ შინჯავდა ჯერ თავის ქალის კაბას და მერე თავისას. სარკესთან წაღმა-უკუღმა ტრიალებდა, კაბის წინ კალთას, საყელოს, ქამარს ხელს უსვამდა, ასწორებდა, ყოველ ფეხუნს დაშტერებით ნიშნავდა და მკერვალის ყურადღებას მიაქცევდა.

— ხედავთ, მარი, აქ ბანტი გვერდელათ აკერია? აი აქ

ლიზეტას საყელოს დუგმა იხსნება. უთუოთ, უნდა გადააკეთოთ, თორემ შეიძლება საყდარში გაესხნას. აი ჩემი ქამარიც ძრიელ ფართოა, უთუოთ უნდი დაავიწროოთ. აი ეს ფხეწნი უკან კალთაზედ უნდა გააუთოვოთ.

— ბატონო, ეხლა მაგეების შესწორება შეუძლებელია. აგერ შეიდი საათია და შევირდები სახლში მიეშურებიან. მეც ათასი საქმე მაქვს. არ დაიჯერებთ, დღეს სადილი არ მიჭამია, ჩაი არ...

— ნუკი გეწყინებათ, მაღამ მარი, მაგრამ ეგეები მე სრულიად არ შემეხება. რაც გასაკეთებელია, უთუოთ უნდა გადააკეთოთ! სასტიკად და გადაჭრით წარმოსთქვა ნატალიამ.

დარომ მოთმინება დაჰკარგა, ქინძისთავეებით სავსე ლამბაქი მაგიდაზედ დააგდო, ოთახიდან გიჟივით გავარდა და კარი გაიბრახუნა.

— უზღელი გომბიო! შეჰყვირა ზიზლით ნატალიამ. არ იცის, რომ რიგიან ხალხთან კარის გაბრახუნება სიბრყვეა?!

— დედაჯან, დღეს ასე იყოს, ქინძისთავეებით დავიბნოთ როგორმე, მერე გადააკეთონ... მუდარით შეხედა ლიზეტამ დედას. ამათაც უნდათ სააღდგომოთ მოემზადნენ.

— ხრას გზით! მე ბელეშობა არაფერში არ მიყვარს, ყველაფერი რიგიანად უნდა იყვეს და საჩქაროდ დაიწყო ახალი კაბის გახდა და ლიზეტასაც გაახდევინა.—სულ რამდენიმე წუთის საქმეა, ინებეთ და გადააკეთეთ. ერთი საათის უკან ბიქს გამოვეზავნი ზეწრით, გაშლით ჩაალაგეთ რომ არ დაიქმუჭნოს. ბძანების კილოთი და მედგარის გადაწყვეტილებით სკამზედ დაალაგა კაბები ნატალიამ.

— მაღამ მარი, თქვენი ნინუცა არ მოგიყვანიათ „ზავედენიიდან?“ დედის სისასტიკით შეწუხებულმა ლიზამ, სათნოებით და მორცხვით ჰკითხა მკერვალ ქალს და თვალეში ალერსიანად შეხედა.

— არა, გენაცვალე, მიუგო იმან.—ის მაგლობელთა გუნდშია და ამაღამ ლიტონიაზედ იქ უნდა იგალობოს, ხვალ დილაზედ თუ მოვიყვან.

— მე მოსკოვიდან რამდენიმე საჩუქარი მომივიდა ბიძი-

ასგან და აი ერთი ლამაზი ატლასის კვერცხი ნინუცას წამო-
ულე. ჩემ მაგიერათ გადაეცით ხვალ, მოკრძალებით დაუმატა
ლიზამ და პირისფერი ატლასის ვეებერთელა კვერცხი დადგა
მაგიდაზედ, მერე ხელი დააჭირა კვერცხის გვერდზედ გაკეთე-
ბულ ფოლაქს, მაშინვე კვერცხის ერთი გვერდი გაიღო და
შიგ მშვენივრად გამოქანდაკებული ქრისტეს საფლავი გამო-
ჩნდა და თვით ქრისტე საფლავიდგან აღმდგარი წითელის ბი-
რალით ხელში.

— რა მშვენიერებაა! შეჰყვია მარიამმა და ბავშვი ტკბი-
ლად გადაჰკოცნა. — როგორ გაეხარდება ნიცას, რა მადრიე-
ლი დარჩება...

— აი ფულიც კაბების შესაკერი, დაუმატა ნატალიამ,
ხუთი ხომ წინად მოგეცით და აი ეს თუმანიც. ნუ გეწყინე-
ბა, ჩემო მარი, რომ მე ცოტაოდენი სასტიკი ვარ. ხომ მიც-
ნობ, ახალი მუშტარი არა ვარ თქვენი. „აკურატნობა“ მიყ-
ვარს და მეც აკურატნი ვარ. მშვიდობით. ღმერთმა ბედნიერი
აღდგომა გაგიტენოს. თქვენ პატარა ნუცას ჩემ მაგივრად აყო-
ცეთ.

მარიამი კარებამდინ მიჰყვა ქალებს, მერე დაღონებულმა
და დაღალულმა ატლასის კვერცხი ხატის რაფაზედ შესდგა,
კაბები მალლა ასწია და ისევ სამკერვალოში გაიტანა.

— პელაგია, გენაცვალე ეს ღუგმები გადააკერე, აი იმ
ადგილებზედ, სადაც ქინძისთავეებია დაბნეული.

— რას მიბძანებ, მარიამ! აგერ შვიდი საათია. ბავშვები
მარტონი მიყრიან. ხვალისთვის ჯერ არაფერი მამიმზადებია...

— ვის გაუგონია შაბათს საღამოს შვიდ საათამდინ მუ-
შების დაკავება და მერე აღდგომის შაბათს! ღმერთი არა გაქვთ
თქვენა? შეჰყვია ამაყმა დარომ.

— ჩვენ აღდგომის შემდეგ ახალ პირობას წარმოგიდ-
გენტ, რვა საათის სამუშაოს შესახებ და თუ არ დასთანხმდე-
ბით...

— ღმერთო ჩემო, რეებს ამბობთ! რა დავემართათ, რა-
ზედ გადაირივენით! ხომ ხედავთ მე თითონ ფეხზედ ძლივს
ვდგევარ, ხომ ხედავთ რა უღვთონი არიან კაბის პატრონები!

ერთ საქმეს ათჯერ გვიბრუნებენ დასარღვევად, გადასაკეთებლად, აბა რა ვუყო?

— ეგ ჩვენი საქმე არ არის! ჩვენ ეხლა შევირდები ხომ აღარა ვართ, დღიური მუშები ვართ და როგორც მუშები ისე უნდა დავგვაკაყოფილო, გადაწყვეტილ დროზედ.

— მაშ ეგრე?! „ბუნტობთ“? თქვენც მღალატობთ, ღმერთმა მშვიდობა მოგცეთ! მისუსტებულის ხმით წარმოსთქვა მარიამმა და დაღლილობისაგან მოშლსლი ძარღვები ველარ შეიმავრა და ტირილი დაიწყო.

ექ. გაბაშვილისა.

(დასასრული შემდეგ)

როგორ გაჩნდა ღვინო.

ლეგენდა.

(გაგანილი ჯავახეთში ილ. ალბაზიშვილისაგან).

ნოემ აშენა ვენახი,
ღვინო ვერ დააყენაო,
დალონებულსა ნოესა,
ემმაკი მოეჩვენაო.

*

— „ნოევ, ვერ გიქებ ბაგასა,
შენ ვერ ახარებ რქასაო,
თუ ამხანაგად გამიხდი
გასწავლი ვაზის რგვასაო“...

*

„ისეთი ღვინო დაგიდგეს,
კაცი ებრძოდეს ღვესაო,
მთელი ღუნია გაქებდეს,
ვინც სვამდეს ყურძნის წვენსაო“.

*

— „წყველიმც იყოს სატანავ,
ყოველი საქმე შენია...
კაცის ვალია იზრომოს,
ბელი ღვთისაგან სწერია“.

*

...გაჯიბრებულმა ნოემ,
უფრო უმატა შრომასა—
მაინც ვერ გასხლა ვენახი,
ვერ გადაუჩია გოლვასა.

*

შეფიქრდა ნოე, შეფიქრდა,
ჯავრით ვერც მიდის შინაო,
გაბეზრებულსა ნოესა,
ეშმაკი ჟღერს წინაო.

*

— „ნოე!... ნუ კი ხარ ჯიუტი,
ხერხი სჯობია ღონესო“
თილისმა ვიცი მისთანა,
კაცი ვერ მოიგონებსო.

*

ნოე გადუდგა ღვთის მცნებას,
სატანამ შეაცდინაო...
ადგა და ძმობა შეჰფიცა,
პირ-სახემ გაუცინაო.

*

გაჰყვა ეშმაკი ვენახში,
ასწავლის თილისმობასა,
ნოეც ადვილად მიუხვდა
ოსტატსა ჯადოსნობასა...

*

პირველად მთელსა ვენახსა
მიუშვა ბლომა წყაფა,
ფესვები ვაზსა დაუღობო,
მთლად გაუწითლა რქანია.

*

მერმედ ბატკანი დაუკლა,
სისხლი ასხურა კვირტებსა,
ვაზმა ფოთოლი დაისხა,
ტურფად ამშვენებს ტოტებსა.

*

ნოე იხარის გულითა—
„ახლა ვეწიე ბედსაო,
ჯერ თუ არ მოვკვდი, კელავ ჩაყერი,
დავწიდნი ახალშენსაო.

*

ზოგორ გაჩნდა ღვინო

ადგა და დაკლა ბუფბუფი,
სისხლი აწვეთა ყვავილსა;
ფურჩქენილმა ვაზის რტოებმა,
უფრო უმატეს ქადილსა.

*

მზგეფრი დაკლა, მოურწყო,
ვაზს ძირი სისხლით ცხელითა;
ღერო რო ველარ დგებოდა,
სარზე მიაკრა წკნელითა.

*

შემდეგ დაუკლა ღამ-გეფხი,
სისხლი ასხურა ისვრისა;
ვენახში თვალი შევიდა,
მტევანი ფერსა იცვლისა.

*

მზე-წვიმით ნაზად ნაზარდი,
ქარვებ პრიღებს მარცვალი,
შეჭხარის ნოე ნაშრომსა
ვერც გული ძღება, ვერც თვალი.

*

მაიმუნზე ჯერი მიდგა,
ამოუღო მკერდით გული,
სისხლი აწურა კუფხალსა *)
ახლა კია რთველი სრული.

*

გათაედა ჯადო-თილისმა,
ნოე ამზადებს ჭურებსო,
სატანამ ყურში ჩასძახა:
— „ნუ დაივიწყებ ღორებსო“!

*

ქვეყანა ხარობს ზაფხულით,
მას მოსდევს შემოდგომაო,

*) კიმელა.

ნოემ დაწურა ყურძენი,
 ტკბილს უნდა ქვევრში დგომაო.

*

არ დაიფიწყა ღირები,
 მათ სისხლით მორწყო მარანი,
 კარსა ურდული წაუგდო,
 ეშმაკსა მისცა სალამი.

*

ნოემ იცადა, ითმინა,
 გულმა ვერ მოუსვენაო;
 აჰხადა ქვევრსა სირქველი
 და ყელი მოუღერაო.

*

პირს ეცა სუნი საამო,
 მაქარი მოეწონაო,
 ნაამაგდარევ ნოესა,
 ჯერ გულზე მოეფონაო.

*

მერმე თავსა ბრუ დაესხა,
 უხამსი იწყო ქცევაო,
 სავარძელს ძლივს-ღა მიეგდო,
 ტანი არ დააყენაო.

*

შიშველსა, მთვრალსა ნოესა,
 ქამი დასცინის წუნობსო—
 —„ეს რა მოსვლია მამაჩემს
 რას ნეტავ მაიმუნობსო“?!...

*

„ეშმაკსა სული მიჰყიდა,
 ახლა რაღასა ღონობსო,
 ისწავლა რაღაც ღვინის სმა,
 კოტრილობს და ღორობსო.

*

იაფეტს შერცხვა, გაბრუნდა,
 თვალზედ იფარებს ხელსაო,

ყველაფერს ღვინოს აბრალებს,
ი რაღაც თილისმასაო.

*

— „დალოცოს ღმერთმა ცის ცვარი,
რა შეედრება წყალსაო,
სულსა და გულსა გიხარებს,
არც მოგჭრის ხალხში თავსაო“.

*

მას აქეთ საქართველოში,
ვაზიც გახშირდა, სმაცაო,
მას აქეთ ღვინოს თან დაჰყვა,
წყვეული თილისმაცაო.

*

ჯერა ვსვამთ ღვინოს წყაღივით,
თანდათან გვიტკბილდებაო,
მერე მოვდივართ ქეიფზე
და გულიც გვიჩვილდებაო.

*

მაშინ კრავივით მშვიდნი ვართ,
ყველას უცხადებთ ძმობასა,
ღვთიური სიყვარულითა,
ბოლო ედება მტრობასა.

*

ტკბილად მოგყვებით ქიკქიკსა,
საამოდ, ბუფბუფივითა,
ენა და ჭკუაც მაშინ სჭრის,
მაშინა ვხარობთ გულითა.

*

ვაი მას, ვინცა აჭარბებს;
შფოთავს და ჭირვეულობს,
კურატის მღვდელს ემსგავსის,
სუყველას უავგულობს.

*

ამასაც როდი აკმარებს,
უფრო უმატებს ღვინოსა,

ღმერთი და რჯული სადღაა,
იეიწყებს წმიდა ნინოა.

*

ღამ-გეფხად გადაქცეული,
იბრძვის ეშმაკის სულია,
სწორებზედ იწევს ხანჯლითა,
ძმა ძმისა მარად მკვლელია.

*

ჯოჯოხეთს კარი გაეღო,
ცეცხლიც იფრქვევა გეზია,
ბეწვის-ხიდს ვერღავინ გაღის,
ეშმაკის კერძი ბევრია.

*

ცოდვილთა სული ტანჯული,
კუპრის ქვაბს ვერ დაღწევია,
კენიც გახარებულა,
დახე რა ბედსა სწევია!...

*

ბევრს ვხედავთ ღვინით გაქდენთილს,
უხამსა შაიმუნ მსგავსსა,
ვნებათა ღელვით აღგზნებულს,
წუწკს—არშიყს, პირუტყვს უმსგავსსა.

*

ღარივით წუმპეს ნაგდებიც,
ბევრი გვინახავს მთერალია,
გულის საზიდით მოსვრილი,
თავით ფეხამდის მყრალია.

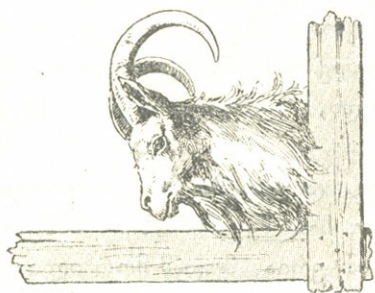
*

ნეტარ მას ვინცა ბულბულსა,
არ გასცდეს, მოიღბინოსა,
კარგი სჯამოს და კარგი სვას,
მიწვეს და მიიძინოსა.

ჯიუტი თხა

მამინ-სიბიძისა

III

დურგლის საქმე თანდათან უკან მიდიოდა. კარგათ ხელავდა თავის მდგომარეობას, მაგრამ ვერაფერი ვერ მოეხერხებინა. უწინ მარტო სალამოობით გადიოდა სახლიდამ, ეხლა მთელი დღეები სადღაც იკარგებოდა,

ცარიელ სახლში შემოსვლა ეზარებოდა. სახლის გასათბობათ რომ შეშა შემოაკლდა, ჯერ ბეღელი დასწვა, მერე საჯინიბე, მერე ღობე და ბოლოს ალაყაფის კარები. ქოხი შარაზე დარჩა.

— რა უყოთ, კიბის ქვეშ მოვთავსდები, — იძახდა თხა. — მურია, ჩვენ ცოტა ვიწროთ ვიქნებით. არა უშავსრა, უფრო ეთბილება.

მურია ხმას არ იღებდა. რა უშავს, რომ მეგობრისთვის ცოტათი კიდევ შევიწროვდეს. მამალიც სახურავ ქვეშ მოთავსდა. არაფერია, ცხოვრება კიდევ შეიძლება, პატრონმა რომ ხანდისხან თითო მუჭა ქერი მაინც გადმოუყაროს. ზოგჯერ სალამოობით ყველანი ერთად თავს მოიყრიდნენ და თავიანთ საქმეებზე მსჯელობდნენ.

— რძეზე გემრიელი არა არისრა, იძახდა კიბეზე დასკუპული ციცუნია.

— რძე რა საკადრისია, მაგალითად ერთი მუჭა ქერი ან საკენკი ყველასა სჯობია, — ედავებოდა მამალი.

— ყველანი სისულელეს ლაპარაკობთ, — არწმუნებდა მუ-

რია. — ყველაზე გემრიელი და კარგი ძვლებია... რამდენი ჩემ სიცოცხლეში მე ძვლები მიხრავს, იმათი გემო კი ღვთის წყალობაა ვიცი! ღიად.

— თიფაც სწორეთ კარგია, — ჩაუბრუნა თავისი სიტყვა თხამ. — როდესაც ძროხა, ცხენი იყვნენ — თიფა თავსაყრელად მქონდა. — ღამიანად ავდგებოდი ხოლმე და ვჭამდი... თქვენ სულელები ხართ, აბა, კარგი თივის გემო, რა იცით.

უწინ თავიანთ პატრონზე ლაპარაკობდნენ და ჯავრობდნენ ხოლმე, ეხლა კი რაღა ეთქვათ იმაზე, როდესაც ის სახლში ბრუნდებოდა, ყველანი ერიდებოდნენ. ღურგალი გაჯავრებული და მთვრალი მოდიოდა, ცდილობდნენ კიდევ, არ შეხვედროდნენ.

ღილით, სიმთვრალის შემდეგ, ღურგალი რომ გამოიღვიძებდა, უფრო ცუდ გუნებაზე იყო ხოლმე. ერთხელ საწყალ მურიას კინალამ ქვით ფეხები მოამტვრია. მუდამ მორჩილი და მოსიყვარულე ძაღლი ისე გაბრაზდა, რომ დაუღრინა პატრონს.

— ხუმრობა კი არ არის, მაგრე შეიძლება კიდევ მომკლა, — ბუტბუტებდა მურია. — გაგიყდი თუ რა დაგემართა!

— შენ კიდევ ლაპარაკს მიბედავ!... თქვენი დანახვაც მეზიზღება! უთქვენოთაც თავი მაქვს მობეზრებული.

— შენ ბრალია... რატომ ზარმაცობ და არ მუშაობ? რატომ ითვრები?

— შენ უნდა მე მასწავლო? შუაში გაგხლიჩავ... უთქვენოთაც კარგათ ვიცი, რასაც ვჩავდივარ.

თავის სიმართლის დასამტკიცებლათ ღურგალმა დიდ კეტს ხელი წამოავლო და ძაღლს ესროლა, საწყალმა მურიამ გაქცევა ძლივს მოასწრო.

— მე თქვენ გიჩვენებთ რა კაცია ვარ! — ყვიროდა ღურგალი. — არა ვმუშაობ, ვთვრები, რა თქვენი საქმეა.

ღურგალი გაჯავრებული შარა ეზოში დადიოდა, ვიღასაც ლანძღავდა და მუშტებით ემუქრებოდა. — ყველა დამნაშავეა, ყველა იმის მტერია, მარტო თითონ არის მართალი და ჭკვიანი.

მეორეჯერ თავის ტკივილით გამოეღვიძა ღურგალს. უცებ მამლის ყივილი გაიგონა, ძალიან ეწყინა, რომ თავი სტკივა და მამალი კი გიჟივით ჟივის. რა საჭიროა რომ სულელი ფრინველი ასე გაჰყივის. ღურგალს უცებ ჰაზრმა გაუელვა თავში, სადღაც ხმელი პურის ქერქი იპოვნა, დაფშენიდა და გარეთ გამოვიდა.

— გამარჯობა, ბატონო!

— გაგიმარჯოს! გინდა ცოტა პურის ნამცეცი აკენკო? მოდი ჩემთან. მამალმა თავი გვერდზე გადინჯიქა, ჯერ ნამცეცებს შეხედა, მერე პატრონს და უპასუხა:

— ვინა გგონივარ? იმდენათ სულელი არა ვარ, რომ რამდენიმე ხმელი ნამცეცისათვის მოგიახლოვდე, დამიჭირო და შემწვა... არა, ძმაო, ვერ მომატყუებ!

— მოდი, ნუ გეშინიან, ვიმუსაიფოთ.

— არ შემეჩამ?

— არ შეგეჩამ...

— არა, შემეჩამ.

— მაშ კარგი. რაკი შენ არ მოდიხარ, მე თითონ მოვალ შენთან! ღურგალი ძალიან გაუწყრა სულელ მამალს, ქვა აიღო და გამოეციდა. მამალს ძალიან შეეშინდა, ფრთები გაშალა და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა დაჰკივლა:

— მიშველეთ, მომკლეს... საწყალი მამალი მოჰკლეს! მიშველეთ, ქრისტიანი ვინა ხართ, მიშველეთ!

დიდხანს სდევნიდა ღურგალი მამალს, ვერა გააწყურა, ქვებიც პევრი ესროლა, მაგრამ მამალი მარჯვედ იყო და თავს იმით უშველა, რომ ქოხის გარშემო დარბოდა და იმალებოდა. თხა და მურია უყურებდნენ, მაგრამ მამალს არ გამოეკიდნენ, როგორც უწინ იცოდნენ ჩხუბის დროს.

ახლა სხვა დრო იყო. ბოლოს ღურგალი დაიქანცა, ძალა გამოეღია და კიბეზე ჩამოჯდა, თავში ხელები იტაცა და მოჰყვა ტირილს. გაჯავრებული, გულნატკენი მამალი შორი-ახლოს დადგა და ელოდა რითი გათავდებდა საქმე.

— მე რომ საჯინიბე მქონოდა, მამალს შიგ შევავდებდი და ველარსად გამექცეოდა, ტიროდა ღურგალი და თავს აქ-

ნევდა. — რა უბედური ვარ, მამალიც კი არ მემორჩილება.

— მურია შესჯამე, უფრო გემრიელი იქნება, უყვიროდა მამალი და თავის აწეწილ ბუმბულს და ფრთებს ისწორებდა. — მე ერთად-ერთი ფრინველია დაგრჩი. — აი ბელურები და მტრედები გაგეჰცნენ, მე კი დავრჩი. — მეცოდები, პატრონო, ძველი სიკეთე აღარ გახსოვს! უთუოდ დაგავიწყდა, თუ რამდენი ხანია მე შენ გულმოდგინეთ და სიმართლით გემსახურები.

თხა შუა ეზოში იდგა, დასცქეროდა მიწას და ჩუმად პატრონზე ჯავრობდა: რა დიდი ხანია მას აქეთ, რაც პატრონი ჩხუბისთვის მამალითან უწყრებოდა და არცხვენდა მას, ეხლა კი თითონ რას ჩადის? კაი მოუვა კარგ ჭკუაზე ეგ არის.

— იყავი აგრე მარტო, ფიქრობდა თხა. — მე შენ არამცდა-არამც არ ჰოგეკარები!... დღეს ამ მამლის შექმა გინდოდა. ხვალ... ამაზე საზიზღრობა რაღა იქნება.

ღურგალი მარტო მურიას შეეცოდა. კეთილ ძაღლს თავისი წყენა დაავიწყდა, კიბეს შემოუარა და პატრონთან მივიდა:

— კარგი, გეყოფა მაგდენი ტირილი... გაწყენს.

— ვინ მელაპარაკება? შენა ხარ, მურია?...

ძაღლმა კალთაში თავი ჩაუდო, ღურგალმა ხელები მოხვია და ცხარე ცრემლები გადმოდგარა ჭკვიან ძაღლის თავზე.

— ოჰ, მურია! მარტო შენღა დამრჩი ერთად-ერთი მეგობარი, დიად, ერთად-ერთი... გახსოვს, როგორ კარგად ვცხოვრობდით?

— როგორ არ მახსოვს, ყველაფერი ბლომად გვქონდა... რამდენი ძვლები მერგებოდა ხოლმე, ეხლა ძვლის სუნიც კი დამავიწყდა.

— შენ, შენ ძვლებსა სჩივი, მურიავე, მე კი დავეცი, ვიღუპები... ზარმაცი, მთვრალი... რიგიანი ადამიანი პირს მარიდებს. განა ამისთანა ვიყავი? მწუხარებამ დამღუპა.

— მომწყინდა, იმეორებდა ღურგალი და ძაღლს ეალერსებოდა. — თითქოს სულ სხვა ვარ, მე ჩემ თავს ვეღარა ვცნობ.

მურიას პატრონი შეეცოდა, დაიღმუა და კუდი გააქნია.

ეკ. მესხისა.

(დასასრული შემდეგ)

მანქანა მეფეა

და

ზრომა—ფული.

კინის კაცმა ვერ გაანთავისუფლა მუშაობისაგან ხალხი. არა თუ არ გაანთავისუფლა, არამედ მანქანის შემოღების შემდეგ იძულებულნი გახდნენ დაეწყათ ქარხნებში მუშაობა ისეთ პირებს, რომელნიც მანამდის არავითარ მონაწილეობას არ იღებდნენ მრეწველობაში. ქარხნის პატრონს ესაჭიროებოდა ბევრი მუშა ხელი ვეებერთელა ქარხნისათვის, მას უნდოდა მეტი მოგება დარჩენოდა და ამიტომ იაფ მუშა ხელს დაეძებდა. მანქანაც ამას შველოდა: მანქანა ყოველისთვის ასრულებდა და ისეთ ადვილ სამუშევარს უტოვებდა ადამიანს, რომ მის ასრულებას არც დიდი ძალ-ღონე უნდოდა, არც ხელობა იყო საჭირო. პატრონმა მიუყენა მანქანას ქალები და ბავშვები, რომელნიც სჯერდებოდნენ მცირე ხელ-ფასს—ასეთ ხელ-ფასზე არასოდეს არ დათანხმდებოდა მუშა-მამაკაცი, ეს უკანასკნელი იყო ოჯახის მრჩენელი და რასაკვირველია რომ თავის მუშაობას უფრო მეტად აფასებდა.

პირველ ხანებში მუშები წინააღმდეგი იყვნენ ქალების და ბავშვების ქარხნებში მუშაობისა. კაცებმა იცოდნენ რა რიგ სასტიკია პატარა ბავშვების ქარხანაში მუშაობა, სადაც ჰაერი გაფუჭებულია ათას სხვა და სხვა მიზეზების გამო. ქალებისთვის კი იქ მუშაობა ბუნების წინამდევით მიაჩნდათ, იმიტომ რომ ქალი არასოდეს არ შორდებოდა თავის ოჯახს, კერას, და სასირცხვო იყო ქალისათვის ქარხანაში მუშაობა.

მაგრამ რა ექნათ? სიმშლილი უფრო საშიში იყო, ვიდრე სხვა რამე და მუშებმაც გაგზავნეს თავის ცოლ-შვილი იმ ქარხნებში, რომელნიც ეზიზღებოდათ ქირივით.

XVIII საუკუნის ბოლოში გაქირვებამ აიძულა ქალები ათასობით და ათი ათასობით წასულიყვნენ ქარხნებში. „ოჯახი ირღვევა ამის გამო, ამბობს ერთი ინგლისელი მწერალი. ქალებს და ბავშვებსაც აღარ უყვართ ოჯახი. ქალმა არ იცის აღარც ქსოვა. აღარც კერვა, ქალს არ ესმის რა არი კარგი დიასახლისობა, და პატიოსანი ოჯახის დედის მოვალეობა. უწინდელ დროის მონობაში არ იყო ის, რასაც ახლა ვხედავთ ქარხანაში. სიცხეში და აუტანელ ჰაერში, მანქანების ხმაურობაში, ხუთი წლის ბავშვები მუშაობდნენ დილიდან საღამომდე, ხშირათ ღამეც, თექვსმეტი საათის განმავლობაში. რომ არ გაპარულიყვნენ ქარხნიდან ერთმანეთს მიაბამდნენ ჯაჭვებით, ბავშვები ვერ სძლებდნენ, ვერ იტანდნენ, ბევრი კვდებოდა, ზოგნი თავს იკლავდნენ, ზოგნი რჩებოდნენ სამუდამოდ დამახინჯებულნი.

ასე იფიქრებდით, სწერს ერთი კაცი, რომ XIX საუკუნის პირველ წლებში, საშინელოა კაცი-ქამიამ გადუარა თავს ინგლისს. მან აირჩია მსხვერპლათ პაწიები თავისი წვრილი თითებით. „აქ ადამიანის ხორცის სუნია“ ყვიროდა იგი გაბოროტებული და ათასობით სდევნიდა ქარხნებში ბავშვებს.

ასე ძლიერი იყო ქარხნის გავლენა ინგლისელ ხალხზე.

ქარხანამ ხელოსნობა სულ დაამცირა, ხელოსნობის მაგიერ გამეფდა მრეწველობის სხვა და სხვა დარგები. ქარხანამ გაყო საზოგადოება ორ ჯგუფათ, ერთი მხრით იყვნენ-ვისაც შეეძლო გამხდარიყო ქარხნის პატრონი, მეორე მხრით-ვინც აქირავებდა თავის „ხელებს“ მანქანამ სამაგალითოთ გაამრავლა ქარხნები და მოფინა იმითი მთელი ინგლისი, გამოდენა სოფლებიდან ხალხი და მიამწყვდია ისინი ქალაქებში. ეს არ იქმარა ქარხანამ. ოჯახშიაც შევიდა და გამოიყვანა სიმუშაოთ-დედა-შვილი და ამითი დაარღვია ოჯახის ერთიანობა.

ნუ გგონიათ, რომ მარტო ინგლისში მოახდინა მანქანამ რაც ჩვენ ზემოთ ავწერეთ. არა, ყველგან მის გამეფებას ასე-

თივე შედეგი მოჰყვა. რუსი დამრთავი, ან ლურსმნების გამკეთებელი ისევე ებრძოდა მანქანის ძალას, როგორც ინგლისელი მუშა. მანქანის შემოღებამ მრეწველობა გაანვითარა. ის სიმდიდრე, რომელსაც აძლევს ახლა მთელი რუსეთის ქარხნები გაცილებით უფრო მეტია იმ სიმდიდრეზე, რომელსაც შესძენს სახელმწიფოს რუსის მიწის მუშის ხეფით ნამუშევარი. როგორც ინგლისში, ისე რუსეთში ახალმა მრეწველობამ მუშა ხალხს მიატოვებინა სოფლები და ქალაქში განდევნა. ქალაქი ლოდზი, ერთი იმ ქალაქთაგანია, სადაც მოთავსებულია ათასობით ქარხნები და ფაბრიკები, 1820 წელს ეს ქალაქი შეიცავდა მხოლოდ 800 მცხოვრებელს. ახლა კი იქ ცხოვრობს 320,000 კაცი. ახლანდელ დროში რუსეთში ყოველ რვა მცხოვრებლებზე ერთი ქალაქის მცხოვრებელია. უწინ კი ერთი ქალაქის მცხოვრებელი აირჩეოდა 14 სოფელში.

რუსეთში მოიპოვება ისეთი გუბერნიები, სადაც ნახევარი მცხოვრებლები ქალაქებში ცხოვრობენ. მაგალითად: მოსკოვის გუბერნიაში ათასობით მიდის ხალხი სამუშაოთ ქარხნებში. მოსკოვის გუბერნიის ქარხნებში მომუშავეთა რიცხვი უდრის მიწის მომუშავეთა რიცხვს. ამასვე ვხედავთ პეტერბურგის გუბერნიაში. უწინდელ დროში უცხოთ მოსულს მოსკოვში გააკვირვებდა საყდრები, ყველგან ბრწყინავდნ ჯვრები გუმბათებზე, ახლა კი საყდრის კარებთან ერთად ამართულია საკვამლეები ქარხნების და ფაბრიკებისა. მძლავრი და წკრიალი მშვენიერი ხმა საყდრების ზარებისა აღარ აღის ზეცისაკენ, — ამბობს ერთი მწერალი, მაგრამ უფრო მძლავრათ გაისმის მთელ ქალაქში დღე-ში რამოდენჯერმე ბოხი და მოსაწყენი ხმა ფაბრიკების ბუკისა, რომელიც ხალხს იწვევს მძიმე სამუშევარზე. ოქროს გუმბათებიანი მოსკოვი სადღა არის — მის ადგილზე ახლა ქარხნები და ფაბრიკებია. აღარც მონასტრების ბერები სადმე ჩანან. მუშების ბრბოში ხშირათ დაინახავთ ქალებს და ბავშვებს. ამათი მუშაობა ძლიერ გავრცელებულია ამ უკანასკნელ დროში რუსეთის ქარხნებში.

სად არ გავრცელდა მანქანა! შორეულ აღმოსავლეთშიაც კი ამოყა თავი, იმ ქვეყანაშიაც, რომელზედაც ცნობილ-

მა პოეტმა თქვა: „იქ ხალხს აგერ ცხრაასი წელიწადია სძინავს მაგარი ძილით“ აი იქაც კი გამეფდა მანქანა. დახელოვნებული დამრთავი ინდოელი, რომლის მუშაობას განცვიფრებაში მოჰყავდა რომაელთა და ბერძენთა მოგზაური, იძულებული გახდა მიეტოვებინა თავისი ხელობა, როდესაც 1830 წლებში ინგლისელმა მექარხნეებმა მოუტინეს მთელი ინდოეთი ბამბის მრთავი ქარხნებით. ბევრი ხელოსანი დაიღუპა მაშინ, რადგანაც მათ ვერ მოახერხეს ახალ მრეწველობაში მოთავსებულიყვნენ. იმ დროის გუბერნატორმა (ინდოეთი იმ დროს უკვე ეკუთვნოდა ინგლისს) აცნობა თავის სახელმწიფოს ის უბედურება, რომელიც დატრიალდა ინდოეთში და რომლის მსგავსი მაგალითი ჯერ არ ყოფილა ისტორიაში; ინდოეთის ველები მოუფენილი არიან მუშების და ხელოსნების ძვლებით.

თვით ჩინეთი, რომელსაც ყოველისფერი ახალი სძულს, თვით ჩინეთი დაემორჩილა ახალ ბატონს და ახლა ზოგიერთ ჩინეთის ქალაქებში ნახავთ ქარხნებს. რა თქმა უნდა, რომ შრომის მოყვარე იაპონელებმაც ისარგებლეს ახლათ შემოღებული მანქანით. 1900 წ. იაპონიაში იყო 2400 ქარხნები, რომელნიც მუშაობაში უდრიდნენ 2,300,000 კაცის ძალას. ოცი წლის წინეთ ქალაქი ოსაკა იყო თითქმის ყველასათვის უცნობი დაბა. ახლა კი იქ ცხოვრობს ნახევარ მილიონამდე მცხოვრებლები და მისი ქარხნების საბოლოები შორიდან ტყეს მოგაგონებს. იაპონელი მექარხნეები გზავნიან თავიანთ ქარხნების ნაწარმოებს ყველგან და ევროპიელ მექარხნეებს გზას უჭრიან.

მაგრამ მიუხედავად ამისა, მანქანა მფლობელობს იმ ქვეყანაში, სადაც „თეთრები“ ცხოვრობენ ატლანტიურ ოკეანეს ორივე მხარეზე. მრეწველობა დიდის ნაბიჯით წინ წავიდა ჩრდილოეთ ამერიკაში... ნიუ-იორკის შტატი თავის ქარხნებში ამზადებს საქონელს წელიწადში ღირებულს 2 მილიარდზე მეტს, როდესაც მთელ რუსეთის ნაწარმოები უდრის წელიწადში 2 მილიარდ ნახევარს.

ამერიკაში, ქალაქ ჩიკაგოს მახლობლათ, იმყოფება პულმანის ქარხნები—ანუ პულმანის ქალაქი. იქ ყოველ წლივ მზად-

დება ორასი უზარმაზარი პულმანის ვაგონი, რომელიც გა-
აქვთ ევროპის სხ. და სხ. სახელმწიფოებში, და 10000 მეტი
საქონლისა. „სიკვდილის ქარხნები“ რომელიც ჩვენ უკვე მო-
ვისხენიეთ წარმოადგენენ, როგორც ამბობს ერთი რუსი მეზავ-
რი, „ქალაქს, სადაც ხალხის მაგიერ ცხოვრობენ ხარები,
ცხვრები, ღორები და სხვა... ამ ქალაქის ფარეხებში თავშე-
საფარს პოულობენ ოცდა ათი ათასი ხარი, ორი ათასი ღო-
რი, ოცდა ათი ათასი ცხვარი და ხუთი ათასი ცხენი. მარტო
სამი ათასი კაცი მეფეზვენი არიან ამ ქალაქში. ამათთვის და
სხვა მოსამსახურეებისათვის იქ არის საყდარი, სკოლები, ფოს-
ტა, და თავისი საკუთარი გაზეთიც კი გამოდის. დიდი ხანი არ
არის მას შემდეგ, რაც ამერიკელები მდიდრები იყვნენ თავისი
დაუმუშავებელი მასალით; მათი ბაშა იგზავნებოდა ინგლისის
ქარხნებში და იქიდან ბრუნდებოდა უკვე დამუშავებული. ახ-
ლა კი ამერიკის ქარხნები იმოდენა მასალას ამზადებენ, რომ
უცხოელებსაც კი უგზავნიან თავის ზედ-მეტს. გამოანგარიშე-
ბულია რომ „რკინის კაცის“ ძალა, რომელიც იხარჯება ამე-
რიკაში. ოცდა-ათჯერ მეტია, ვიდრე ძალა იქ მომუშავე ხალ-
ხისა. ყოველ დღე მატულობს რიცხვი „რკინის კაცებისა“,
ეს უკანასკნელნი ამერიკაში მეტად მუყაითად მუშაობენ. ამას-
თანავე საოცარ სისწრაფით იზრდებიან ქალაქები და სადაც
უწინ პლანტაციები იყო, ახლა ყოველ ნაბიჯზე ნახვთ ქარ-
ხნებს. იმ შტატებში, სადაც გავრცელებულია ძლიერ მრეწვე-
ლობა, თითქმის ორი მესამედი მცხოვრებთა რიცხვი — ცხოვ-
რობს ქალაქებში. ასი წლის წინეთ არც ერთს ამერიკელ ქა-
ლაქში არ იყო ასი ათას მცხოვრებლებზე მეტი, ახლა კი ასე-
თი ქალაქები ბევრი მოიპოვება. ევროპაში მრეწველობის გან-
ვითარებით გერმანიას, უქირავს პირველი ადგილი. ამ უკანა-
სკნელ ათ წლის განმავლობაში. პატარა ბელგიაც გადიქა
„იმ ქვეყანად, სადაც მარტო ქარხნებია“. პატარა ბელგიას
უფრო მეტი ქარხნები აქვს, ვიდრე თვალ გადუწვდენელ რუ-
სეთს.

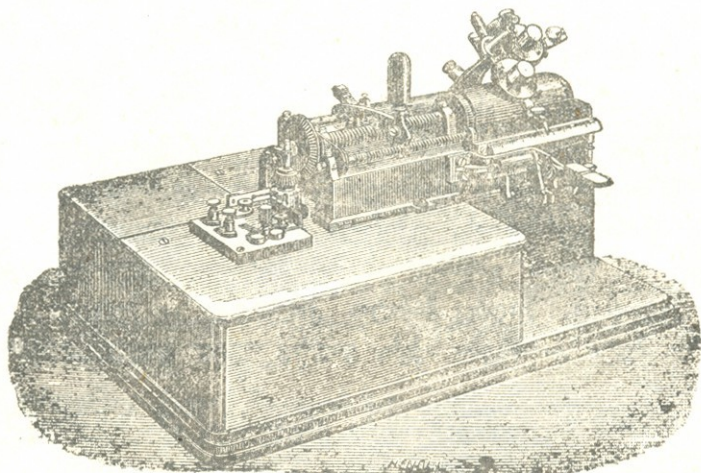
მაგრამ მიუხედავად ამისა ინგლისმა, ამ მანქანის სამშო-
ბლომ, უფრო წინ წადგა ნაბიჯი. იმოდენა ადგილზე, რომე-

ლიც უდრის ჩვენ მაზრას — სცხოვრობს თითქმის ათი მილიონი ადამიანი. ეს ხალხი ცხოვრობს ხოლო ქარხნის შემოსავლით და იქ მუშაობით. იქ რომ მოგზაურობ ისე გგონია ერთი ქალაქი გაქვს გასავლელი იმიტომ, რომ ერთი ქალაქი მეორეს გაგრძელებაა — ისეთი პატარა მანძილია მათ შორის. ყოველგან, სადაც მრეწველობა ძლიერ არის გავრცელებული ერთ და იგივე სურათს ნახავთ: გაქვართლული ქალაქები, ცისაყენ ამართული საბოლევები — თითქო მთელი ტყეაო ყოველ მხრიდან გამოიყურება მაღაროები. ყოველი ღამე ხედავთ ალს, რამელიც ამოდის ქარხნებიდან — იქ მუდამ ანთია ცეცხლი. ასე არის ქვა-ნახშირის და ლითონის სამეფო. მაღაროებში, ქარხნებში მუშაობს თითქმის ორი მილიონი ადამიანი. მიწაზე ჰყრია ქვა-ნახშირი, მიწა უნაყოფოა, არასფერს არ იძლევა, გარდა ქვა-ნახშირისა, ლითონისა და თიხისა. შეგიძლიათ რამოდენიმე ვერსიც გაიაროთ და ერთ ხეს ვერ დაინახავთ, ერთ ბუჩქს. ყოველ წლივ ძველს — ახალი ქალაქები ემატება. ერთი წლის განმავლობაში მარტო ერთ ოლქში გაიხსნა შეიდასამდე ახალი ქარხანა და ფაბრიკა.

გაივლის ორი სამი წელიწადი და ახალი შენობები გაშავდებიან უკვე ქვართლისაგან.

ა. ფ.

(დასასრული შემდეგ)

უბულო გავში

(მანგამერისა).

XVII

დასასრული

მ კვირეში, როცა მკის დღესასწაული უნდა გადაეხადათ, მშვენიერი დარი დადგა, მზე უხვად გზავნიდა დედამიწისაკენ თავის ბრწყინვალე და მხურვალე სხივებს, მაგრამ უერგემის ნაპურვალეებს და ველებს არაფერი სადღესასწაულო სამზადისი აღარ ეტყობოდათ. კაცებმა კარვები და ბაირალები მიმალ-მომალეს, ქალებმა ახალი კაბების კერვას თავი დაანებეს. დოღლიმ ტირილით შეინახა კამოდში წითელ ფოთლებიანი ხასხასი ყვითელი ჩითი, რომელიც დიდი გაჭირვებით იშოვნა რამდენიმე დღის წინეთ.

ყველა მოწყენილი, ყველა დაღონებული იყო, ყველას ენანებოდა პატარა ჯორჯი, რომელიც კვდებოდა, ყველას უნებლიე ცრემლები ერეოდათ თვალებზე. როგორც კი მოიგონებდნენ ბავშვის მხიარულ სახეს, რომელსაც ვერაოდეს ვეღარ ნახავდნენ; ბავშვის წკრიალა სიცილს, რომელსაც ვერაოდეს ვეღარ გაიგონებდნენ.

ჯორჯი თანდათან სუსტდებოდა, თანდათან უახლოვდებოდა სამარის კარებს, მაგრამ როგორც ლამპარი, დაქრობის წინეთ, ერთხელ კიდევ უკანასკნელათ გამოსცემს ხოლმე სხივ-მფინარე შუქს, ისე მისი გონებაც, სიკვდილის წინ, უკანასკნელათ, თითქო გამოირკვა და გამოფხიზლდა.

— რას ნიშნავს ეს? — ჰკითხა მან უცებ მამას და თართოთ გაახილა თავისი დიდი, შავი თვალები.

— რა ჩემო ბიჭიკო?

— ეს ხმაურობა! — და ჯორჯმა მამას თავის შუბლზე მიუთითა.

— იმას, რომ გტკივა ეგ საწყალი პატარა თავი, ჩემო საყვარელო ბიჭიკო!

— მამა, ეს წყალია, წყალი ხმაურობს. გესმის, გესმის, როგორ შხუის! რას ამბობს? რას მაგონებს? მამა, რას მეუბნება წყალი? ჯორჯი მოუსვენრათ აცმუტდა ბალიშზე.

— გალობს. მამა, შენც ხომ კარგათ იცი ეს გალობა! აკი შენც გალობდი! გამახსენე, მომაგონე, მამა, მე მინდა გავიგო, რას გალობს წყალი.

სერ ევერარდმა არ იცოდა, რა ექნა, როგორ დაემშვიდებინა, რითი ენუგეშებინა თავისი საწყალი პატარა შვილი.

საბედნიეროთ, მალე ჯორჯმა ისევ დახუჭა თვალები და ისევ დაჰკარგა გრძნობა-გონება.

ამ დროს მოისმა ეტლის ხმაურობა და ცხენების ფეხის ხმა; მერე ვიღაც ამოვიდა კიბეზე და წიგნთსაცავის კარებზე მოარახუნა. მოსამსახურე ქალმა ფრთხილათ გაუღო კარი. მერე ისევე ფრთხილათ გაიღო პატარა სასტუმროს კარებიც და შიგ ჩარლსი გამოჩნდა.

სერ ევერარდი მაშინვე წამოდგა, მოუახლოვდა თავის ცოლისძმას და ხელი ჩამოართვა. ერთხანს ორივემ დაბალი ხმით ილაპარაკეს, მერე ორივე ერთათ დივანს მიუახლოვდნენ.

ჩარლსი მწუხარეთ დააჩერდა პატარა, ფერ-მიხდილ, თვალდახუჭულ სახეს, რომელიც თეთრ ბალიშზე იყო დასვენებული. ჯორჯს არ ეძინა. ის ცდილობდა, მას უნდოდა მოეგონა რაღაც, ეს რაღაცა სულ თავში უტრიალებდა... და მაინც ვერ გამოერკვია, ვერ გაეხსენებინა იგი.

— მოიცა! — უცებ წამოიძახა მან, თითონვე შეკრთა თავის ხმის გაგონებაზე, გაახილა თვალები და პირდაპირ მიაჩერდა მას, ვინც მის ლოგინთან იდგა.

ეს იყო მაღალი, მოხდენილი ყმაწვილი კაცი.

ჯორჯმა ისევ დახუჭა თვალები და აი, მას წარმოუდგა ძველი ეკლესიის ჩაშავებული კედლები და მაღალი მაგიდა, და ზედ დიდი ლოცვანი, რომელსაც „ადელაიდა“ აწერია. ის ზის ამ მაგიდასთან, და მის გვერდით ზის ის მაღალი, ლამაზი კაცი, რომელიც ახლაც მის გვერდით დგას. ცოტა მოშორებით ზის მამაც; მას ორივე ხელი გულზე დაუქვდია და ყურადღებით მიჩერებია ღვდელს, რომელიც ქადაგობს.

ამაოთ ცდილობს ჯორჯი გაიგონოს და გაიგოს ეს ქა-
დაგება; სიტყვების მაგიერათ მას ისევ ისე, შეუწყვეტლათ, სულ
წყლის ხმაურობა ესმის.

— ეს ბიძია ჩარლსია! დაიწყო უცებ მან ჩურჩული.—
ვაი, ეს რა არის? რას შვება? უკბენს, უკბენს!—და უცებ ბავ-
შმა მხიარულათ გაიცინა, მერე პირში მუშტი ჩაიტენა, რომ
ხმა მალლა ხარხარი არ დაეწყო.

ჩარლსმა გაკვირვებით შეხედა სერ ევერარდს, სერ ევე-
რარდმა ანიშნა, ბოდავს და არ გამოაღვიძო.

ახლა ჯორჯი ისევ უძრავათ იწვა. ბიძიას ველარ ხედავ-
და, ველარც წარმოედგინა ხელ ახლავ მისი სახე.

— წავიდა!—ამოიოხრა მან დაღონებით.—მე კი მინდო-
და მეკითხა... მოდი, ბიძია ჩარლს, მობრუნდი ისევ!

ვილამაც დაიჩოქა ბავშვის ლოგინთან, ვილამაც დაადვა მას
გახურებულ შუბლზე გრილი ხელი. ბავში შეკრთა და თვა-
ლები გაახილა.

— შენ ხარ, ბიძია ჩარლს!—სიხარულით წამოიძახა მან
თავის დასუსტებული ხმით და სცადა ხელები აეწია, რომ
ყმაწვილ კაცს ყელზე მოჰხვეოდა.—მომაგონე ის, ვერაფრით
ვერ მომიგონებია...

— რა, ჩემო საყვარელო პატარა?

— არ ვიცი რა... მინდა რაღაც მოვიგონო და ჭერ ვა-
ხერხებ. გახსოვს ბიძია, ის კვირა დღე... ზაფხულში, შენ რომ
აქ იყავი... მამა, შენ და მე ეკლესიაზე ვიყავით... ვილაც ამ-
ბობდა მაშინ აი სწორეთ იმას, რაც ახლა სულ მესმის, მაგ-
რამ ვერ გამიჩივია... გახსოვს, რა მშვენიერება იყო მაშინ,
რა ბედნიერი ვიყავი... სიტყვები კი აღარ მახსოვს. გაჰახსე-
ნე, შენ ხომ იცი, რა სიტყვებია, აკი ხაზი გაუსვი მაშინ!..

— ევერარდ, იმ სიტყვებს იგონებს, რომლების შესახე-
ბაც იმ დღეს ღვდელი ჰქადაგობდა!—წაუჩურჩულა სერ ევე-
რარდს ჩარლსმა.

— რას გაჩუმებულხარ, ბიძია?—ნაღვლიანათ შეეკითხა
ისევ ჯორჯი ჩარლსს.

— ახლავე გეტყვი, ჩემო პატარა, მხოლოდ ცოტა მოი-

ცადე, წავალ სახარებას მოვიტან, ზეპირათ არ მახსოვს.

— წადი, ბიძია, მაგრამ, იცოდე, მალე დაბრუნდი. ვაი თუ სულაც აღარ დაბრუნდე!

ჩარლსმა დაამშვიდა აღელვებული ბავში და გავიდა ოთახიდან.

სერ ევერარდმა უცებ შენიშნა, რომ გაიხურა თუ არა ჩარლსმა კარები, ჯორჯი მაშინვე აღელვდა და სცადა საჩქაროთ რაღაც ეთქვა მამისათვის. ის დაიღუნ, მიუახლოვა ყური ბავშვის ტუჩებს, მაგრამ ეს პატარა დასუსტებული ტუჩები ველარაფრის თქმას ვეღარ ახერხებდნენ, მხოლოდ გაუგებრათ ლულულულობდნენ რაღაცას; სერ ევერარდმა მხოლოდ ერთი სიტყვა გაარჩია და გაიგონა „ჩარლსი“, და სასოწარკვეთილებით მიჩერებოდა ბავშს, რომელსაც ვედრებით და სევდით მიეპყრო მისთვის თავისი დიდი შავი თვალები.

ამ დროს მოისმა ჩარლსის ფეხის ხმა. ბავში კიდევ უფრო აღელვდა, ამ აღელვებამ ცოტა მოაღონიერა, ისე რომ მან, როგორც იქნა, მოახერხა ახალი სიტყვის წარმოთქმა:

— დამპირდი!

— გპირდები, ჩემო ბიჭიკო! საჩქაროთ უბასუხა სერ ევერარდმა, რომელიც გახარებული იყო, რომ ეს ერთი სიტყვა მაინც გაუგო თავის საწყალ პატარა შვილს.

ვერავინ ვერ გაიგო და ვერ მიხვდა, რომ ჯორჯის უკანასკნელი თხოვნა იყო, ბიძია ჩარლსს არ უთხრათ, რომ მისმა მოყოლილმა ამბებმა მაფიქრებინეს იმ ხის ტოტზე გასვლაო.

მამის დაპირებით დამშვიდებული ბავში მოსვენებით დაეშვა ბალიშებზე; ჩარლსმა სახარებიდან კითხვა დაუწყო. „და მესმა ზეციდან ხმა, რომელიც ჰგავდა წყლის ხმაურობას!— ჰკითხულობდა ჩარლსი, და თვალ დახუჭული ბავში მას გატაცებით ყურს უგდებდა.— და მესმა მე ლირის ჰანგები და ციური გალობა... და ის საგალობელი, რომელსაც ისინი გალობდნენ, არ ესმის არავის იმ მრავალთა-მრავალ სულთა გარდა, რომლებიც აღსდგენ მკვდრებით“.

ჯორჯი ისე უძრავათ იწვა, რომ ადამიანს ეგონებოდა, ამ ქვეყნათ აღარ არისო. ნაღველი და სევდა მთლათ მოშო.

რებოდა მის სახეს, ის ისე მოსვენებით სუნთქავდა, თითქო ღრმად სძინებოდეს.

მას ცხადათ ეხატებოდა თვალწინ სამოთხე, რომელზე-
დაც ისე ხშირად უამბობდა ხოლმე დედა მისი, და სხივმფი-
ნარე ანგელოზები, რომლებიც ღირსზე უკრავენ, და მრავალ-
თა-მრავალი არსება თეთრ სპეტაკ სამოსლებში, და ოქროს
იერუსალიმი ზურმუხტის ზღვაზე, მაგრამ ყველა ამაზე ცხადათ
მას თვალწინ ეხატებოდა მისი დედა, რომელიც ალერსიანი,
კეთილი ღიმილით დასჩერებოდა მას.

ის აუტანელი ხმაურობა, რომელიც აქამდის არ ასვენებ-
და და დღემდის მას წყლის ჩხრიალად ეჩვენებოდა, ახლა სა-
სიამოვნო ჰანგებათ ჩაესმოდა, ახლა ეგონა, შორიდან ანგე-
ლოზების და წმინდანების გალობა მესმისო.

ოთახში სრული სიჩუმე სუფევდა. სერ ევერარდი და მი-
სი ცოლისძმა მწუხარეთ დასჩერებოდნენ პატარა ავამყოფის
ფერ მკრთალ სახეს.

დიდ ხანს არ განძრეულა, დიდ ხანს არა უთქვამსრა
ჯორჯს, ბოლოს კი ამოიოხრა და სუსტი ხმით წაილაპარაკა:

— რა გვიან არის! ძილის დროა! სადაა ვილლი?

სერ ევერარდს მწუხარებით გული შეეხუთა. გვიან არი-
სო! მზე ის იყო ახლა ესვენებოდა.

— სად არის ვილლი?

სერ ევერარდი გავიდა ოთახიდან, რომ ვილლი მოეყვა-
ნა. პატარა ვილლი დასაძინებლად მომზადებულიყო; მას გრძე-
ლი ღამის-პერანგი ეცვა, ვირჟინის გვერდით დაჩოქილი იყო
და ხმა მაღლა ლოცვებს იმეორებდა.

სერ ევერარდმა საჩქაროდ აუხსნა ვირჟინის, რისთვის
მიჰყავდა ვილლი, აიყვანა პატარა და წაიყვანა ჯორჯთან.

— მამა, ლოცვა არ გამითავებია! — უთხრა მამას ვილლიმ
და კისერზე ორივე ხელი მოჰხვია.

— არაფერია, ჩემო ბიჭიკო, ჯორჯთან გაათავე — უპასუ-
ხა მამამ.

სერ ევერარდმა მოიყვანა ვილლი პატარა სასტუმროში
და ფრთხილად დაუშვა ის ღივანზე.

პატარა ვილლი ოთახის სიბნელებს და სიჩუმეს შეაშინა, ის მორიდებით მიეკრა თავის უფროს ძმას.

— ჯორჯ, ჯორჯ, გაიღვიძე, ხელი მომეცი!

— ნუ გეშინია, ვილლი! — წაილაპარაკა ჯორჯმა, რომელიც თანდათან გონებას ჰკარგავდა — რისა გეშინია, მე ხომ შენთან ვარ? — და მან სცადა მიწეულიყო, რომ ძმისთვის მეტი ადგილი დაეთმო, სცადა ხელი აეწია, რომ უწინდელივით გადაჰხვეოდა მას.

— დღეს ნუ ვილაპარაკებთ, ვილლი, მე ძალიან მეძინება! ღამე მშვიდობის! ცოტა ხანს იქით ისევ წაილაპარაკა ჯორჯმა, თან კიდევ რაღაც დაუმატა თავის დედაზე, მაგრამ ისე გაურკვეველათ, რომ ვილლიმ ვერ გაიგონა.

— არ მესმის, რას ამბობ, ჯორჯ! — შენიშნა მან.

ავთმყოფის სახეს უსიამოვნობა დაეტყო და მან ყვედრებით უთხრა ძმას:

— შენ ხომ არ გახსოვს ის, ვილლი!

— არ მახსოვს! — კრძაღვით დაეთანხმა პატარა ვილლი. — მაგრამ შენ ხომ მიაშობო კიდევ ყველაფერს იმაზე?

— ხვალ! — მიუგო ჯორჯმა. — ხვალ, ვილლი. ახლა არ შემიძლია. მშვიდობით, მშვიდობით. — და ორმა პატარა ძმამ უკანასკნელად გადაჰკოცნეს ერთმანეთი.

— ვერც ერთს ვეღარ ვხედავ! — წაილაპარაკა სერ ევერარდმა. — გადასწიეთ ფარდა!

ფარდა გადასწიეს. მთელი არე-მარე, ყველაფერი, რაც კი პატარა სასტუმროს დიდ ფანჯრიდან სჩანდა, ყველა ის ადგილები, სადაც ისე მზიარულათ დათამაშობდა და ცელქობდა ხოლმე პატარა ჯორჯი — ჩამავალი მზის ოქროს სხივებით იყო განათებული; ბატკნები, რომლებსაც ჯორჯი ისე მზიარულათ დასდევდა ხოლმე, ჩიტები, რომლებსაც ის იცნობდა მას აქეთ, რაც მათ ფრენა დაიწყეს, მინდვრები და ველები, რომლებიც ისე დაცარიელებულს ჰგავდნენ მას აქეთ, რაც ის მათზე აღარ დარბოდა და აღარ ხტოდა — ყველაფერი თითქო მოოქრული იყო შუქ მფინარე და ნათელი სხივებით; მაგრამ მაინც ყველაზე უფრო შუქ მფინარე და ყველაზე უფრო ნა-

თელი სხივები, როგორც კი ფარდა გადაიწია, მზემ იმ ოთახში შემოგზავნა, სადაც ორი პატარა ძმა იწვა.

სერ ევერარდმა ახლა კი გაარჩია თავისი შვილები. აი, ორივე აგერ არიან, დივანზე, ერთი მეორის გვერდით, ერთი მეორეს გადახვეულები. ოქროს ფერი სხივები ყოველი მხრით ეხვევა მათ, ეალერსება მათ პატარა სახეებს, ეთამაშება მათ ხუჭუჭ თმებს, გარს ევლებს, ელამუნება მათ, თითქოს იციან, თითქოს ამ სხივებმაც კი კარგათ იციან, რომ ბატკნები ხვალაც გამოეფინებიან ველზე, ჩიტები ხვალაც ინავარდებენ ცის კამარაში, ეს ორი პატარა ძმა კი აღარაოდეს, აღარაოდეს აღარ იქნებიან ასე ერთათ გადახვეულები, ასე ერთი მეორეს ჩაკრულები...

უცებ სერ ევერარდმა, რომელიც ბავშვებს დაჩერებოდა, შენიშნა, რომ ჯორჯს სახე დაუღონდა, ზედ ტანჯვა გამოეხატა.

— რა დაემართა? ხომ არ იტანჯება? სიკვდილის ხომ არ ეშინია?—მწარეთ გაიფიქრა საცოდავმა მამამ და სწრაფათ ჰკითხა:

— ჯორჯ, ჩემო პატარა, ჩემო საყვარელო ბიჭიკო, რა დაგემართა? მას უნდოდა, მას საშინლათ უნდოდა რითიმე დაეტკობო, რითიმე გაეადვილებინა თავისი საწყალი ავადმყოფი შვილისთვის მისი უკანასკნელი წამები...

— რა დაგემართა, რა გინდა, ჩემო საყვარელო ბიჭიკო? რა ვქნა, რით დაგეხმარო?

არაფრით! არაფრით არ შეეძლო სერ ევერარდს რომ დახმარებოდა თავის პატარა მომაკვდავ შვილს!

ისევ უჩხრიალობდა და უხმაურობდა ბავშს მტკივან თავში, და ახლა გულში მისი შიშიც შეეპარა, გავიგებ თუ არა როდისმე, რა არის, რას ნიშნავს ეს უცნაური სიმღერაო. იქნება პატარა ბავშვები ვერაოდეს ვერ გაიგებენ მას, ვერაოდეს ვერ ისწავლიან მას, როგორც ვერ ისწავლიან ფსალმუნების კარგათ გალობას? „არავისთვის გასაგები არ არის მრავალთა მრავალ სულთა გარდა, რომლებიც აღსდგენ მკვდრეთით“. ბავშვებზე კი იქ არაფერი არაა ნათქვამი.

ამაოთ ცდილობდა სერ ევერარდი გაეგო რა აწუხებდა, რა სტანჯავდა ჯორჯს. იმან კი არა, ვილლიმ გააქარვა ის

შიში, რომელმაც უკანასკნელ წუთებში მამაკვდავ ბავშს სახე დაუღონა.

— ჯორჯ, გძინავს?—უცებ იკითხა პატარა ვილლიმ.— მე კი ჩემი ფსალმუნნი არ გამითავევია. მამამ მითხრა, ჯორჯთან გაათავეო. ახლავე გავათავებ.

და ვილლი სწრაფათ ჩამოსრიალდა დივანიდან, დაიჩოქა ხალიჩაზე და ხელები გულზე დაიყრდნო. მიყუჩებულ ოთახში გაისმა ბავშვის მაღალი, წკრიალა ხმა:

„ღვთას სავარძლის გარშემო დგას მრავალთა მრავალი ბავშვები, რომლებსაც მოტევეებული აქვთ ყველა მათი შეცოდებანი. წმიდა, ბედნიერი გუნდები, რომლებიც მღერიან:

„აღლილუია, აღლილუია, აღლილუია“.

ჯორჯს თავში ისევ უხმაურებს, მაგრამ შიში გაიბნა, გაიფანტა... ახლა იმან იცის, ახლა მას აღარ ეშინია...

ხმაურობა უფრო და უფრო ძლიერდება. საფეთქლებში რაღაც მძლავრათ სცემს... ყველაფერი ტრიალებს, ტრიალებს და ჯორჯსაც თან მიატრიალებს...

ჯორჯი ცდილობს შეჩერდეს... ის ახელს თვალებს—და რას ჰხედავს? მის წინ დგას დედა მისი, განათებული, გაშუქებული, სხივმფინარე, სიყვარულით უღიმის მას და ხელებს უწვდენს მოსახვევათ, წასაყვანათ...

ჯორჯიც აღტაცებული ღიმილით უწვდენს მას ორივე პატარა, გამხდარ და დასუსტებულ ხელებს და ხმამაღლა იმეორებს:

— ჩემ წასაყვანათ მოხვედი, დედა? მოვდივარ! მოვდივარ!

იქ მყოფებმა მხოლოდ ის დაინახეს, რომ ჯორჯის წელან დაღონებული სახე მთლათ შეიცვალა და ბედნიერი ღიმილით გაშუქდა; მისი ტუჩები შეინძრენ, ფართოთ გახელილი დიდი შავი თვალები აღტაცებით მიეპყრენ დედის სურათს, რომელსაც ჩამავალი მზე უკანასკნელათ სხივებით აცისკროვნებდა. ბედნიერი ღიმილი ბავშვის სახეს არ შორდებოდა, სუნთქვა კი სულ უფრო და უფრო უძნელდებოდა...

— კმარა!—დაბალი ხმით წაილაპარაკა პატარა ვილლიმ.—კმარა! ჯორჯს დაეძინა!

ელ. წერეთლისა.

საფრანგეთის სახელმწიფო

და

საზოგადოებრივი წყობილება.

წერილი მეოთხე.

ონსტიტუცია, რომელზედაც დამყარებულია დღევანდელი საფრანგეთის ცხოვრება, ეკუთვნის 1875 წელს. ეს კონსტიტუცია წარმოადგენს სხვა და სხვა პარტიების შეთანხმების ნაყოფს. ამ კონსტიტუციით საფრანგეთის საზოგადოებრივი ცხოვრება ექვემდებარება ოთხ დაწესებულებას; პირველია აღმასრულებელი ძალა, მეორე საკანონმდებლო, მესამე უმაღლესი სასამართლო და მეოთხე ეროვნული კრება. აღმასრულებელი ძალა საფრანგეთში ეკუთვნის პრეზიდენტს პრეზიდენტს ირჩევს ეროვნული კრება შვიდი წლის ვადით ხმის უმეტესობით. პრეზიდენტს უფლება აქვს, ვადის გათავების შემდეგ ხელახლა იყაროს კენჭი პრეზიდენტობაზე. ეროვნული კრება ანუ კონვენტი არის მხოლოდ შეერთებული სენატი და დეპუტატების პალატა. პრეზიდენტის არჩევნების დროს ეროვნულ კრებას თავმჯდომარეობს სენატის პრეზიდენტი.

შვიდი წლის გასვლისას ერთი თვით ადრე პრეზიდენტმა უნდა მოიწვიოს ეროვნული კრება ახალი პრეზიდენტის ასარჩევად. ერთიც ვნახოთ, პრეზიდენტმა არ მოიწვია ეროვნული კრება,—მაშინ? მაშინ სენატი და პალატა ორ კვირეს იცდის, ორი კვირის შემდეგ კი ისინი კანონის ძალით თვითონ იკრიბებიან ახალი პრეზიდენტის ასარჩევად. თუ პრეზიდენტი უეცრათ გარდაიცვალა, ან რაიმე დანაშაულობისა გამო პასუხის გებაში იქმნა მიცემული, მაშინ ახალი პრეზიდენტის არჩევამდე იმის მაგიერობას ეწევა მინისტრთა მთელი საბჭო.

პრეზიდენტობის უფლება აქვს ყოველ სრულ უფლებიან მოქალაქეს არა ნაკლებ ოცდახუთის წლისა. ჯამაგირი პრეზიდენტს ეძლევა წლიურათ ერთ მილიონ ფრანკამდე, ანუ ჩვენებურათ ოთხასიათას მანეთამდე. პრეზიდენტი ვალდებულია, დაამტკიცოს და გამოაცხადოს ყოველივე ის, რასაც სენატი და პალატა შეიმუშავენ. პრეზიდენტს უფლება აქვს საკუთარი დეკრეტების ანუ ბრძანების, განკარგულების გამოცემისა, მაგრამ მისი დეკრეტები კანონებს არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს და ყოველი იმისი განკარგულება სათანადო მინისტრის მიერ უნდა იყოს ხელმოწერილი. ვთქვათ, პრეზიდენტმა ისეთი განკარგულება გამოსცა, რაც კანონს ეწინააღმდეგება. ამგვარ შემთხვევაში სენატი და პალატა პასუხის გებაში აძლევს სამინისტროს. გარდა ამისა ყოველ კერძო მოქალაქეს უფლება აქვს, განასაჩივროს პრეზიდენტის განკარგულება. სხვა და სხვა მოხელეების დანიშვნა სამოქალაქო და სამხედრო უწყებაში პრეზიდენტის სრულ უფლებას შეადგენს. სამსახურიდან დათხოვაც პრეზიდენტის უფლებათაა. ხოლო პრეზიდენტი ვერ შეეხება სასამართლოს. პრეზიდენტი არის ყველა ჯარების უფროსი. პრეზიდენტი იწვევს პალატასა და სენატს; შეუძლია, გადადვას ან სრულებიერ დაჰხუროს მათი კრებები; შეუძლია აგრეთვე სრულებით დაითხოვოს დეპუტატების პალატა ვადის გათავებამდე. სენატის დათხოვა პრეზიდენტს არ შეუძლია. დეპუტატების პალატის დათხოვა პრეზიდენტს შეუძლია მხოლოდ სენატის თანხმობით. ახალი არჩევნები უნდა მოხდეს ორი თვის შემდეგ და ახალი პალატა არჩევნების შემდეგ ათ დღეში უნდა შეიკრიბოს. პრეზიდენტს უფლება აქვს ამა თუ იმ წინადადებით მიმართოს პალატას. სხდომებზე დასწრების უფლება პალატაში პრეზიდენტს არა აქვს, ამიტომ იმის წინადადებას ჰკითხულობს და იცავს რომელიმე მინისტრი. პრეზიდენტი არის მთელი საფრანგეთის წარმომადგენელი სხვა და სხვა სახელმწიფოსთან რაიმე ხელშეკრულობის დროს, ხოლო პრეზიდენტს უფლება არა აქვს, ომი გამოაცხადოს სენატის ანუ ზედა პალატისა და ქვედა პალატის დაუთანხმებლათ.

საფრანგეთის სახელმწიფო და საზოგ. წიგნობა 61

როგორც მოვიხსენიეთ, პრეზიდენტის ყოველ განკარგულებას მინისტრები აწერენ ხელს, ამიტომ პრეზიდენტის ყოველ მოქმედებაში მინისტრები არიან პასუხის მგებელნი. ხოლო თუ პრეზიდენტს სახელმწიფოს ღალატი დაჰბრალდა, მაშინ დეპუტატების პალატა მას სამართალში აძლევს. პრეზიდენტის გასამართლება არის სენატის საქმე.

აღმასრულებელ ძალას უმთავრესათ წარმოადგენს სამინისტრო. პრეზიდენტი ირჩევს პირველ მინისტრს დეპუტატების პალატის უმთავრესი პარტიიდან. პირველი მინისტრი თვითონ ირჩევს თავის ამხანაგებს, ხოლო მათ ამტკიცებს მინისტრებათ პრეზიდენტი. მინისტრები ერთათ შეადგენენ მინისტრთა საბჭოს, რომელიც მართავს მთელ სახელმწიფოს. მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ან რესპუბლიკის პრეზიდენტი, ან მინისტრი-პრეზიდენტი სამინისტრო თავის მოქმედებაში პასუხის მგებელია ორივე პალატის წინაშე. თუ პალატის უმრავლესობამ სამინისტროს უნდობლობა გამოუცხადა, ეს იმას ნიშნავს, რომ დეპუტატების უმრავლესობა სამინისტროს წინააღმდეგია. ამ შემთხვევაში სამინისტრო უნდა გადადგეს და პრეზიდენტი ირჩევს დეპუტატთა შორის პირველ მინისტრს ახალი სამინისტროს შესადგენათ. სენატმა თუ სამინისტროს უნდობლობა გამოუცხადა და პალატამ კი არა, სამინისტრო არ გადადგება. ამ გვარათ სამინისტრო უფრო პალატის ზედამხედველობას ემორჩილება, ვიდრე სენატისას. ამა თუ იმ დანაშაულობისათვის მინისტრს პასუხის გებაში აძლევს პალატა. მინისტრის გასამართლება არის სენატის საქმე.

საკანონმდებლო ძალას წარმოადგენს დეპუტატების პალატა და სენატი, ანუ ქვედა პალატა და ზედა პალატა. დეპუტატებს ირჩევენ მოქალაქენი პირდაპირი, ფარული და საყოველთაო კენჭის ყრით. არჩევნების უფლება აქვს ყველას, ვინც კი ოცდა ხუთის წლის არის, და საარჩევნო უბანში ექვზი თვე მაინც უცხოვრია და სამართალში არ არის მიცემული. საშხედრო პირნი, სანამ ისინი სამსახურში არიან, საარჩევნო უფლებას მოკლებულნი არიან. დეპუტატთა არჩევის უფლება აქვს ყველა ოცდა ხუთი წლის მოქალაქეს, თუკი ის

სამართალში არ არის მიცემული; მხოლოდ სამხედრო პირნი, ეფისკოპოზები და სამეფო გვარეულობის წევრნი ამ უფლებას მოკლებულნი არიან. თუ სახელმწიფო სამსახურში მყოფი პირი დეპუტატთა აირჩიეს, ამგვარმა პირმა ან სამსახურზე უნდა აიღოს ხელი, ან დეპუტატობაზე.

მთელი საფრანგეთი ირჩევს 580 დეპუტატს. არჩევნები ხდება მთელს საფრანგეთში ერთსა და იმავე დღეს—კვირას. ყოველ დეპუტატს ირჩევენ ოთხის წლის ვადით.

ზედა პალატას, ანუ სენატს შეადგენს 300 სენატორი. სენატორებს ირჩევენ დეპარტამენტები და კოლონიები ცხრა წლის ვადით. სენატორი წლოვანებით ორმოც წელზე ნაკლები არ უნდა იყოს.

არჩევნებში კანონი ქონებას ანუ ცენზს მნიშვნელობას არ აძლევს. დეპუტატობისათვის საჭირო არ არის მაინცადა-მაინც ქონება, მაგრამ რადგანაც საფრანგეთში ბურჟუაზია ძლიერია, არჩევნებზედაც ის იმარჯვებს. დეპუტატებსა და სენატორებს ჯამაგირი ეძლევათ. დეპუტატი ხელშეუხებელია, ე. ი. რაც უნდა ილაპარაკოს მან პალატაში, ამისათვის მას მთავრობა ხელს ვერ ახლებს. თუ დეპუტატმა რაიმე დანაშაული ჩაიდინა, მისი დაპატიმრება ან სამართალში მიცემა პალატის სხდომების დროს მთავრობას არ შეუძლია, თუ პალატამ ნება არ დართო.

რას აკეთებს ორივე პალატა? ის თვალყურს ადევნებს აღმასრულებელ მთავრობას და იმის მოქმედებას, ადგენს ახალ კანონებს, აწესრიგებს გადასახადებს, ანაწილებს სახელმწიფოს შემოსავალს, ამტკიცებს სახელმწიფოს ყოველწლიურ ხარჯს და თვალყურს ადევნებს, თუ როგორ ხარჯავს სამინისტრო გადადებულ ფულს. ახალ კანონ-პროექტს არდგენს პალატაში პრეზიდენტი; ყოველ დეპუტატსაც უფლება აქვს ახალი კანონ-პროექტის შეტანისა. კანონ-პროექტი გარდაეცემა კომისიას; კომისია კიდევ პალატას წარუდგენს თავისი მოსაზრების დამატებით. ყოველი ახალი კანონი მხოლოდ მაშინ შედის ძალაში, როცა მას მიიღებს და დამტკიცებს ორივე პალატა.

სახელმწიფოს შემოსავალ-გასავლის ხარჯთ-აღრიცხვას ეწო-

დება ბიუჯეტი. ყოველი შემდეგი წლისათვის ბიუჯეტს ამტკიცებს ორივე პალატა, ე. ი. ორივე პალატა ამტკიცებს შემოსავალს და შემდეგ ანაწილებს გასავალს. სამინისტრომ უნდა იხელმძღვანელოს დამტკიცებული ბიუჯეტით, აილოს და დახარჯოს მხოლოდ ის, რაც პალატის მიერ არის ნაჩვენები და დახარჯოს ისე, როგორც პალატასა აქვს გადაწყვეტილი. ამ გვარათ აღმასრულებელი მთავრობა სრული მორჩილია საკანონმდებლო მთავრობისა საფრანგეთში, — იქ უფლება მბრძანებელია, ძალა კი აღმასრულებელი, ძალა იქ უფლებას, კანონს ემორჩილება. ავიღოთ მაგალითათ რუსეთი, საცა აღმასრულებელ ძალას წარმოადგენს ბიუროკრატიული მთავრობა, საკანონმდებლოს კი სახელმწიფო დუმა. სახელმწიფო დუმა აღმასრულებელი ძალის მორჩილია, ე. ი. აქ ძალა, მუშტია მბრძანებელი, უფლება და კანონი კი მუშტის ყურმოჭრილი ყმა. საფრანგეთში აღმასრულებელი ძალა ხელშეკრულია, ის უფლებას ვერ დაარღვევს და თუ დაარღვია, დაისჯება. იმგვარ სახელმწიფოში კი, როგორც რუსეთშია, აღმასრულებელი ძალა თავისუფლათ დათარეშობს, უფლებას ყოველ ნაბიჯზე ფეხქვეშ სთელავს და პასუხს ვერავინ ვერ მოსთხოვს.

ყოველ დეპუტატსა აქვს ეგრეთ წოდებული ინტერპელაციის უფლება. რაში მდგომარეობს ეს უფლება? დეპუტატს შეუძლია, წინადადება მისცეს პალატის სამინისტროს ან კერძო მინისტრის მოღვაწეობის შესახებ მსჯელობა ვიქონიოთ. ამ გვარი წინადადება ყოველთვის დაწერილი და დასაბუთებული უნდა იყოს. პალატა ნიშნავს ვადას და, კამათის დროს თუ დეპუტატთა უმეტესობამ სამინისტროს მოქმედება არ მოიწონა, სამინისტრო უნდა გადადგეს და ალაგი დაუთმოს ახალს.

საფრანგეთში არსებობს უმაღლესი სასამართლო. ამ სასამართლოს მოვალეობას ასრულებს სენატი. ეს სასამართლო ასამართლებს პრეზიდენტს, მინისტრებს და ყველა მოქალაქეს, რომელსაც კი სახელმწიფო ღალატი ჰბრალდება. პრეზიდენტისა და მინისტრების სამართალში მიცემა შეუძლია მხოლოდ დეპუტატების პალატას; კერძო მოქალაქეებს კი, რომლებსაც სამშობლოს მოღალატეობა ჰბრალდებათ, პრეზიდენტს.

თუ ორივე პალატის წევრთა უმრავლესობამ მოითხოვა კონსტიტუციის გადასინჯვა, მაშინ ორივე პალატა შეერთდება და შეადგენენ ეროვნულ კრებას. ეროვნული კრება უნდა შეიკრიბოს ვერსალში და არა პარიზში, რომ ხალხმა იმაზედ გავლენა არ იქონიოს. ეროვნულ კრებას შეუძლია კონსტიტუციის შესწორება, ხოლო მას უფლება არა აქვს, რესპუბლიკა სხვა წესწყობილებით შესცვალოს.

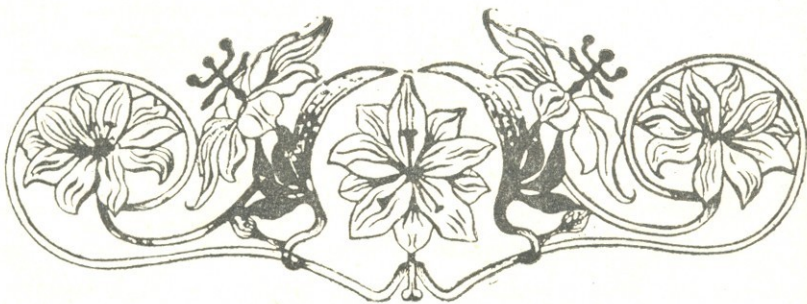
კონსტიტუციით საფრანგეთში წოდებები არ არსებობენ და კანონის წინაშე ყველა თანასწორია.

ყოველი მოქალაქე ხელშეუხებელია. უკანონო მოქალაქეს ვერაფერს დააპატიმრებს და პოლიცია იმის ბინას ვერ გაჩხრეკს, თუ სასამართლომ არ მოახდინა საამისო განკარგულება.

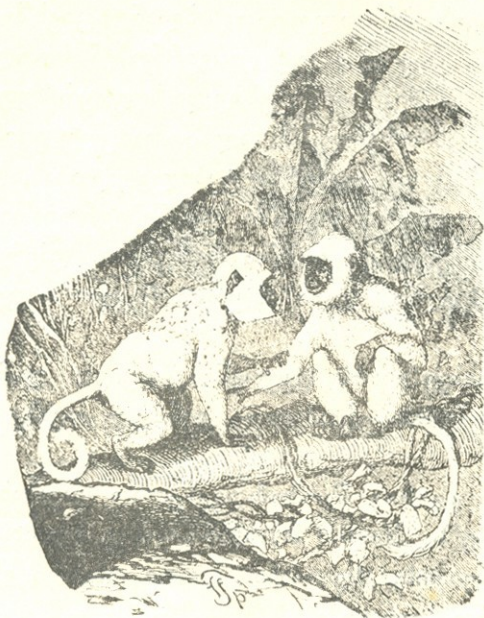
საფრანგეთში სინიდისის სრული თავისუფლებაა. ყოველ მოქალაქეს შეუძლია ის სარწმუნოება მიიღოს, რომელიც მას უფრო მოსწონს.

საფრანგეთში სიტყვის, წერის და კრებების სრული თავისუფლებაა.

ივ. გომართელი.

მოსილი აქვს შავის თმით, აგრეთვე შავის ფერისაა თვალებზე
 ჩამოფხუტული თმის ქოჩორი, ხოლო მოკლე წვერი ყვითელი
 ფერისა აქვს.

ინდუსების მრავალ ღმერთებთა შორის ჰულმანს საკმაოდ
 საპატიო ადგილი უჭირავს, ხოლო რითი დაიმსახურა ამგვარი
 თაყვანის ცემა, ამის შესახებ ხალხში შემდეგი თქმულება არის.
 დევმა **რავანმა** მოიტაცა მშვენიერი სითი, მეუღლე შირი-რა-
 მისა, და მოიყვანა თავის კოშკში ცვილონის კუნძულზე. ჰულ-
 მანმა თურმე მოსტაცა მას მშვენიერი სითი და ისევ თავის
 ქმარს მიჰგვარა. მას შემდეგ ჰულმანი გამოჩენილ გმირად ით-
 ვლება. სხვაფრივაც ბევრნაირად სწამთ ჰულმანის სულის ძლი-
 ერება და მოხერხება. ისიც მისი უნარიაო, ამბობს ხალხი,
 რომ ჩვენ ვსტკბებით საუკეთესო ხილით, რომელსაც **მანგო**
 ჰქვია. ამ ხილის ნერგი ჰულმანმა მდევის ბალიდან მოიპარა,
 ქურდობა გაუგეს და ცეცხლში უნდა დაეწვათ დამნაშავე, მა-
 გრამ ჰულმანმა ცეცხლი ჩააქრო და მას შემდეგ შავად შეტ-
 რუსული დარჩა პირისახე და ხელებიო. აი ამ საბუთების ძა-
 ლით ბრამინებმა წმინდანებში ჩარიცხეს ეს ლამაზი მაიმუნი.

ინდუსებს სწამთ, რომ სიკვდილის შემდეგ იმათი სული ამ მაიმუნებში სცხოვრობს და ეს ცრუ მორწმუნეობა უფრო აძრწოვებს ჰუმანების სიწმინდეს. ჰუმანებიც სავსებით სარგებლობენ თავის პრივილეგიით, პლანტაციებში იმათ ხმას არავინა სცემს, თავისუფლად დასეირნობენ სოფლის ბანებზე, ერდობზე, ქუჩებში, ბაღკონებზე და ზოგჯერ სუფრაზედაც ესწრება ხოლმე მცხოვრებლებს. ხალხი არამცთუ ეწინააღმდეგება, პირიქით ბანებზე და აივნებზე ტკბილეულობას ალაგებს ჰუმანებისთვის. აი ასეთ ალერსში და ნებივრობაში იზრდებიან და ღროს ატარებენ ეს კოპწია მაიმუნები. ღმერთმა ნუ ქნას ვინმემ (ევროპიელმა) ხელი ახლოს, მთელი სოფელი საომრად აღსდგება.

ჰუმანისავე გვარს ეკუთვნის ძლიერ ლამაზი მაიმუნი **ბუდენგი**, *S. Taurus*, რომელიც კუნძულ იავაზე სცხოვრობს.

*

მეექვსე გვარის წარმომადგენლად დავასახელებთ დიდ-ცხვირა მაიმუნს, *Nasalis larvatus*. ამასვე ჰქვიათ **კახაუ**, რადგან, როცა ყვირის, ასე იძახის. დიდი ცხვირი ისე მოქნილი აქვს, როგორც ხორთუმი.

მეშვიდე გვარი.

ტანსქელი მაიმუნები

Colobus.

აფრიკაში სცხოვრობენ ტანწვრილ მაიმუნების ნათესავები, **ტანსქელი მაიმუნები**. ესენი უმთავრესად იმითი განსხვავდებიან, რომ ხელზე ოთხი თითი აქვთ, რადგან ცერი ძლივს-ღა ეტყობა, გარდა ამისა უფრო ტლანქი ტანისა არიან და მძიმე მიხვრა-მოხვრა აქვთ. ბეწვის ფერადებიც ნაკლებად ასიაშფოვნებენ თვალს.

ტანსქელ მაიმუნების წარმომადგენლებიც უნდა დავასახელოთ:

გვარეცა, *Colobos guereza*.

შესანიშნავი, ლამაზად აჭრელებული ბეწვი აქვს, სცხოვრობს აბაშეთში. ადგილობრივ მისი ტყავი ძვირათ ფასობს,

რადგან მეომარნი თავის ფარს გარშემო მორთავენ ხოლ-
მე გვარეცას
ლამაზ ბეწ-
ვით. აბაშე-
თის სატახტო
ქალაქში გო-
ნდარაში თი-
თო ტალღე-
რათ ყიდუ-
ლობდენ გვა-
რეცას ტყავს.

ამ მაი-
მუნთა გვარის
მსგავსნი არიან: **დათვისსახის მაიმუნნი**—*Colobus ursinus*, **სა-
ტანა**,—*Colobus Satanus*. ეს უკანასკნელი სრულებით პიტალო-
შავია, ამით დაუმსახურებია ეს სახელი.

მერვე გვარი.

მარტიშკები, Cecropithecus.

ყველაზე უდიდესს, უუმსგავსეს და ვერაგ მაიმუნებს გარ-
და, აფრიკა უმასპინძლდება მეტად ლამაზ, კოპწია ტანის,
ალერსიან მაიმუნებს. ჩვენ ვამბობთ ესრედ წოდებულ მარ-
ტიშკებზე, რომელნიც ძრიელ დიდ გვარს შეადგენენ. ზოო-
ლოგიურ ბაღებში და სამხეცეებში ძრიელ ხშირად შეხვდე-
ბით მარტიშკების გვარის მაიმუნებს.

სიტყვა **მარტიშკა** წარმოსდგა ინდოელების *Marcata*-საგან,
რომელიც ევროპელებს დაუმახინჯებიათ „Meerkatze“, რაიცა
ნიშნავს ზღვის კატას (მარტიშკა), მაგრამ ამ მაიმუნებს ზღვა
თვალითაც არ უნახავსთ და კატას ხო სრულებით არაფრით
ჰგვანან.

მარტიშკები მრავლად სცხოვრობენ აფრიკის შუაგულ
ცხელ ადგილებში, მეტადრე აღმოსავლეთისა და დასავლეთის
ტროპიკულ ტყეებში. აბაშეთში, საცა კი ნოტიო ატეხილი
ტყე და მდინარე წყალი ხელს უწყობს, საესეა მარტიშკებით.

შენიშნულია, რომ სადაც კი ტყეში თუთიყუშია, იქ უეჭველად მარტიშკებსაც შეხვდებით.

მარტიშკები მეტად მოხდენილი, ტანწვრილი, კოხტა და კოპწია ტანის აგებულობისა არიან. ხელ-ფეხი აქვთ მოკლე და მოხდენილი; კუდი გრძელი, ყვრიმლის თალიები შედარებით დიდი, ხოლო დუმები დიდად დაკორძებული. შემოსილი არიან უფრო ხშირად ღია ფერის ბალნით. მეცნიერები აქამდე იცნობენ ოცზე მეტ ამ გვარის მაიმუნთა მსგავსს.

მარტიშკებს ძრიელ უყვართ თავის საზოგადოება, ერთობა, მეგობრობა, ერთად დროს გატარება და რაიმე განსაცდელის დროს ერთმანეთისთვის თავის დადება.

ეს კუდიანი ცელქები სილამაზესთან მეტად ცქვიტები, მალხაზები და ერთობ მხიარულება არიან. ერთ წუთს არ გაჩერდება მათი ხელი და ფეხი: ყვირიან, ჭიდაობენ, სუსნამენ, სუნამენ, ჩხუბობენ, რიგდებიან, ხეებზე ახტი-დახტიან, აძვრებიან, ჩაძოძვრებიან, მაღაყზე გადადიან, გარბი-გამოვრებიან, გააქვთ ერთი ალიაქათი და განგაში: იმან ფეხი იღრძო, ამან საღსარი მოიტეხა, იმან სახე დაიმახინჯა. ზოგი მზეზე თბება, ზოგი ამხანაგს თავს უხილავს, ზოგი ეხახუნება და ასე მზის ამოსვლიდან ჩასვლამდე ხეებზე არიან განუწყვეტელ მხიარულებაში და აურ-ზაურში. როცა მოშვივთ, თუ ახლო-მახლო ხეებზე აღარა ეგულებათ-რა, მაშინ მთელი ხროვა ჩამოდის ხეებიდან და ამხედრებული მიდის სადავლაოდ. წინ მიუძღვით ბელადი, რომლის ბძანებასაც სრულათ ემორჩილებიან. მიხტიან ერთი აურ ზაურით და ვაი იმ პლანტაცია-ბოსტნების ბრალი, სადაც კი ესენი შეესევინ—რასაც სჭამენ იმას ვინ ჩივის, ახლა გაივსებენ ხოლმე ყვრიმლის თალიებს (სათადარიგოდ) და თანაც ამოიჩრიან ხელსა და ილღიებში, რამდენსაც კი მოახელებენ. რასაკვირველია ყოველთვის გამარჯვებული ვერ ბრუნდებიან და თუ მოულოდნელად მტერს შეეფეთენ, ნადავლს გადაჰყრიან და წამსვე ავარდებიან ხოლმე მაღალ ხის კენწეროებზე—წადით და სდიეთ.

რალა გასაკვირველია, რომ ადგილობრივი მკვიდრნი, მე-

ტადრე სუდანის აღმოსავლეთისა, ძრიელ მტრულის თვალით უცქეროდენ ამ მაიმუნებს.

მარტიშკებს მხოლოდ ადამიანის ქკუა და ტყვია იმორჩილებს, თორე სხვა არაფერი, მტერს მასხარათაც იგდებენ. ბევრჯელ ცდილა ჰაერის მეფე—არწივი ამ მაიმუნთა ხორციტ ტრაპეზი გაემართა, მაგრამ ერთს რომ ჩაუყრის თავის საშინელ კლანჭებს, ამის ყვირილზე მთელი ხროვა მაიმუნებისა გულ და გულ ეცემა არწივს და თუ თავი არ დააღწია, ძვალსა და რბილს გუფთად უქცევნ. მხოლოდ ლეოპარდი ახერხებს მარტიშკებზე გალაშქრებას, რადგან ლეოპარდი ხის ტოტებზედაც ძრიელ ფეხ მარდია და მისი ნახტომიც ბევრად გაბედული.

საშინლად ეშინიანთ მარტიშკებს გველისა. მაგალითად, ამათ ძრიელ უყვართ ჩიტის კვერცხებით ყელის ჩაკოკლოზინება და ბლარტებისაც ხომ დიდი მუსუსე-

ბი არიან. მაგრამ მარტიშკების საუბედუროდ ფრინვლის ბუდეები უფრო ხშირად ხის ფუღუროებშია ჩადგმული, სადაც თითქმის ყოველთვის გველიც ბუდობს. ახლა წარმოიდგინეთ ეს მსუნავი ეშმაკები რამდენ ნაირ მოსაზრებას იჩენენ, ვიდრე წადილს მიაღწევენ—სუნამენ, ყურს ადებენ და მხოლოდ ამის შემდეგ, ისიც დიდის სიფთხილით ხელს ჰყოფენ ფუღუროში ბუდის ამოსაცარიელებლად.

*

მარტიშკების მსგავს მაიმუნებში ყველაზედ გამოჩენილნი არიან:

1. **აბულანჯი** (არაბულად) ანუ მწვანე (იხ გვ. 29).

მაიმუნი, *Cercopithecus sabaeu*, სცხოვრობს აბაშეთში, ერთი ადლის სიგძეა კუდიც რომ ჩაეუთვალათ. წვერი მოკლე აქვს, ბალანი ზემოდან ნაცარა-მწვანე ფერისაა, ხელ ფეხზე და კულზე ნაცრის ფერია; ცხვირ-პირი და წარბები კი შავი აქვს.

2. **დიანა**, *C. diana*. ყველაზე უმშვენიერესი, კვკლუცი და ლამაზი მაიმუნია—მართლაც რომ დიანაა. სცხოვრობს დასავლეთ აფრიკაში.

3. **მუიდა** (ასე უძახიან ადგილობრივ) ანუ ჯურჯ-ზროშინი მარტიშკა, *C. Cephus*. იქვე დასავლეთ აფრიკაში სცხოვრობს, ტანად აბულანჯის ტოლაა, მშვენიერ ფერადებითაა აჭრელებული, თითქოს განგებ დაუხატავს ვისმეო.

პიხელ-ლევზე ამბობს: „ხუთი წელიწადი ვწურთნიდი ახალგაზდა მუიდას და უნდა მოგახსენოთ, რომ ძრიელ ადვილად მოშინაურდა, არავის არას ერჩოდა, მხოლოდ კი საშინლად ანჩხლებდა ვისიმე დაცინვა და ხეპრული მასხარად აგდება. მერე ეს საუცხოოთ აჭრელებული მაიმუნი შინ, ევროპაში, წამოვიყვანე და საუკეთესო საჩუქრათ გარდავეცი ჩემს სახლობას. სახლში სრულებით თავისუფლად დადიოდა, ჩვენთან ერთად სკამდა, სვამდა, თამაშობდა. ისე შეეჩვია შინაურებს, რომ როცა ჩემი ცოლი ავად გახდა მაიმუნი საშინლად ნალვლობდა—კინაღამ ჯავრმა გადაიტანა.

მეცხრე კუარტი.

მაკაკები, Macacus.

მაკაკები ჯმუნი ტანის, ჩამჯდარი აგებულებისა არიან. ამათში უკუდგანი სცხოვრობენ ჩრდილო აფრიკაში, ჩინეთში და იაპონიაში, ხოლო გრძელჯეჯა მაკაკები ინდოეთში და მის კუნძულებზე იმყოფებიან, საცხოვრებლად ირჩევენ ან ტყეებს, როგორც მარტიშკები, ან კლდიან მთებს, როგორც პავიანები. ახალგაზღვრებაში მშვიდობიანი და მხიარულნი არიან, როგორც მარტიშკები, ხანშესულებს კი ხასიათი ეცვლებათ—ანჩხლები არიან და თავხედობენ

ამათ გვარის მაიმუნებში უფრო ცნობილი არიან შემდეგი მსგავსნი:

1. მაკაკი, ანუ იავას მაიმუნი, ანუ მანეთი, როგორც იავენელები უძახიან, *Macacus Cynomolgus*. სცხოვრობს ზონდის კუნძულებზე. თითქმის ყველა გემს, რომელიც კი ინდოეთიდან ევროპაში მოდის, თან უეჭველად მოჰყავს რამდენიმე მაკაკი, რომლებსაც ადგილობრივ ჰყიდულობენ ჩირის ფასად. ამიტომაც მთელი ევროპის ზოოლოგიური ბაღები სავსეა ამ მაიმუნებით. ეს გიჟმაყი მაიმუნები ძრიელ ადვილად შინაურდებიან და ჩქარაც იწვრთნებიან. ხშირად სცენაზედაც გამოჰყავთ თეატრებში, სადაც ხელზე მოსამსახურის როლს ასრულებენ.

2. ბუნდერი ანუ მაჰკატი, როგორც ინდოელები ეძახიან, *Macacus rhesus*, კაპიტანი ჯონსონი ამბობს: „ძრიელ სადო კაცისაგან გამიგონია, რომ ამ მაიმუნსაც ინდუსები ისე ღმინდნათ სთელიან, როგორც ჰულმანს. ბაკელები (სოლია) მინდვრებში თავის ჭირნახულის მეათედ ნაწილს გასტოვებენ ამ მაიმუნის საწირავად. მარკატებიც ბატონრად მთიდან ბარად ჩამოდიან ამ ღალის მოსაკრეთად“.

წარმოიდგინეთ, რომ ევროპიელი პლანტატორები ლეებულნი არიან ღალა აძლიონ ბუნდერებს, თორემ თია მთელი ხროვა ამ მაიმუნებისა დაურიდებლად ში და თავის ქეიფზე ააოხრებს. ვერც დამცველ რეშემო გაჩაღებული ცეცხლი და ჩირადნები აშინებს. თუ რო თოფით მოჰკლავ, ამგვარ თვის ინდოელები შენც ზედ მიგაყოლებენ.

აი ერთი საყურადღებო ამბავიც: 1. ბანოვანმა ლედი ბერკერმა, ერთს დღე დაარბაზობა გაუმართა ქალაქის წარგაშლილი სუფრა თავის ხელით შვიათ ხილით და სანუკარი სანმორთო სუფრა ყვავილებით ეწვევოდნენ. ოთახში შევიდა ბრძანდა კოპწიად მორთულ

მ ა გ ა

მტერმა ნახოს! — მთლად სუფრა ბუნდერებს მოეწმინდათ და იქაურობა აეოხრებინათ. თურმე ეს მაიმუნები იქვე, შორიახლოს, მაღალ ხეებზე მსხდარან და როცა ქალბატონი გაუგულებიათ და მოსამსახურენიც სალაცოდ გასულან, უხელთიათ დრო და გემრიელად მიუროთმევიათ იშვიათი ტკბილეულობა. ასე კი გაახელეს თავმოწონე ლედო, მაგრამ როგორ შევიძლიათ აღავმოთ „წმიდა“ მაიმუნების თავგასულობა.

მკათე გვარია.

მაგოტები. Inuus.

მაგოტი, Inuus exudatus, სუსტი აგებულობისაა და თავხდარია. ყველა მაკაკებზე შესანიშნავია ზოგიერთის ს ერთადერთი მაიმუნია, რომელიც დღეს ევროპაში აღ სცხოვრობს, მაგოტს კული არ ეტყობა და ამომსგავსებს აცალკევებენ. ზოგი ეძახის **მამალო**, ანუ **უბრალო** მაიმუნს.

სამშობლო მაგოტისა ჩრდილო-დასავლეთი აფრიკისაა, ალჟირი და ტუნისი. აქედან მოუყვანიათ ში და ლეთის ანაბარად გაუშვიათ ტყეში.

ზოგჯერ მხოლოდ გიბრალტარის კლდე-გლისელთა ჯარი მფარველობას უწევს.

მწერებია, მთელი დღე კლდეებზე რუნებენ მწერების საძებნელად.

ყელაზე ძრიელ უყვარს მარია.

აგლოვს ხოლმე შხამიან კუდს

რო უყვარს ცხოვრება ფრიადის დროს გასატარებ-

საქართველოს
ხელმოწერები